OSMANLI DEVLETİ'NDE PADİŞAH-SÛFÎ İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Ömer YILMAZ

Editör

Ankara-2019

AKÇAĞ

OSMANLI DEVLETİ'NDE PADİŞAH-SÛFÎ İLİŞKİLERİ

Editör: Prof. Dr. Ömer YILMAZ

ISBN: 978-605-342-479-6

Akçağ Yayınları: 1549
Tarih: 84

İçeriği ile ilgili tüm hukuki sorumluluk yazarına aittir.

1. Baskı: Ankara 2019

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 11382

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 11382

© Akçağ Yayınları 2019
Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Akçağ Yayınları'na aittir. İzinsiz kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Baskı: Korza Basım Sn. Yenice Mah.
Çubuk Yolu No.: 3 Esenboğa / Ankara

AKÇAĞ BASIM YAYIM PAZARLAMA A.Ş.
Cumhuriyet Mahallesi Selçuk İş Merkezi
Tuna Cad. No.: 8/1 Kızılay-Çankaya/Ankara

Tel. 0 312 432 17 98 - 433 86 51
Fax. 0 312 432 28 52

www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr

XIV. ASIR PADİŞAH-SÛFÎ İLİŞKİLERİ

Ömer YILMAZ[1]

I. Kuruluş Dönemi Padişahları ve Etkin Tarîkat Şeyhleri

Osmanlı Devleti Anadolu Selçuklu Devleti'nin son bulmasıyla genel kabule göre 1299, Osmanlı tarihçisi Halil İnalcık'a göre 27 Temmuz 1302 yılında Osman Gazi tarafından kurulmuştur. İ. Hakkı Uzunçarşılı ise *Büyük Osmanlı Tarihi* adlı çalışmasının ilk cildinde "Gibbons'un çok güzel bir tasviri var" diyerek "Osman Gazi etrafına bir ırk toplamış, Orhan bir devlet tevlit etmiş, fakat esas imparatorluğu Sultan Murad Hüdâvendigâr kurmuştur" ifadesine yer vererek her üç padişahın devletin kuruluşundaki katkısına değinmiştir. İsmini ilk padişahtan alan devletin XIV. Asırda hüküm süren padişahları arasında sırasıyla Osman Gazi (1302-1326), Orhan Gazi (1326-1362), I. Murad (1362-1389) ve Yıldırım Bayezîd (1389-1403) bulunmaktadır.

Devletin kurucusu Osman Bey 1258 yılında Söğüt'te doğmuştur. Babası Ertuğrul, annesi Hayme Hatun'dur. Babası Ertuğrul Gazi Söğüt Ovası ile Domaniç Yaylasında yaşayan Oğuz Türklerinin Bozok boyu, Kayı kolundan büyük bir obanın başkanıdır. Osman Bey ilk evliliğini Ömer adındaki birinin Malhun Hatun ismiyle maruf kızıyla yapmıştır. İlkinci evliliğini ise 1281 yılında Şeyh Edebâlî'nin kızı Bâla Hatun ile gerçekleştirmiştir. Muhtemel bu ikinci evlilikle dönemin uç toplumunda saygın yeri olan ahîlerin nüfuzundan yararlanmak istemiştir. Osman Gazi hayattayken beylik Eskişehir

1 Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi. omryilmaz64@gmail.com

ile Bursa arasındaki topraklarda hüküm sürmektedir. Dolayısıyla babası Ertuğrul'dan aldığı 4. 800 m² beylik sınırlarını 16.000 metre kareye çıkarmıştır. Osman Gazi 1326 yılında kalp yetmezliği, nikris, gut gibi farklı hastalık nedeniyle Bursa'da vefat etmiştir.

İkinci padişah Orhan Gazi 1281 yılında dünyaya gelmiştir. Osman Gazi-Malhun Hatun'un oğlu olan Orhan Bey babasından devraldığı devletinin topraklarını 95.000 m² çıkarmasını başarmıştır. 1346 yılında önce Bizans İmparatoru VI. İonnis Kantakuzenos'un kızı Theodora, daha sonra Yarhisar tekfurunun kızı Holofira ile evlenmiştir. Bu kadın daha sonra Müslüman olmuş ve Nilüfer Hatun adını almıştır. 1362 yılında eceliyle vefat eden Orhan Gazi'nin yerine oğlu I. Murad geçmiştir.

Sultan Murad Hüdâvendigâr Orhan-Nilüfer çiftinin oğlu olarak 1326 yılında doğmuştur. Yirmi dokuz yıl hükümdarlık yapan I. Murad döneminde Edirne fethedilip başkent yapılmıştır. Devlet sınırlarını 500.000 m² çıkaran padişah, 1389 yılında I. Kosova Savaşı zaferi akabinde Müslüman olmak istediğini söyleyerek padişaha yaklaşan Sırp askeri Miloş tarafından hançerlenerek şehit edilmiştir.

Babası I. Murad'ın şehit edilmesinden sonra devletin başına Yıldırım Bayezîd geçmiştir. Yıldırım 1360 yılında dünyaya gelmiştir. Padişahın annesinin adı Gülçiçek Hatun'dur. Babasından devraldığı ülkenin topraklarını yaklaşık bir kat daha artırmayı başarmıştır. 8 Mart 1403 yılında vefat eden padişahın ölümü hakkında çeşitli rivayetler vardır. İbn Arabşah padişahın eceliyle, bazı tarihçiler ise onun Ankara Savaşı yenilgisini hazmedemeyip intihar sonucu öldüğünü söylerler.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında adlarından söz ettiren önemli şeyhler vardır: Mustafa Kara Âşıkpaşazâde'den iktibasla Ertuğrul zamanında Baba İlyas Divâne ve Koçum Seydî; Osman Gazi zamanında Dursun Fakih, Baba Muhlis, Şeyh Edebâlî; Orhan Gazi zamanında Dâvud-ı Kayserî, Âşık Paşa, Geyikli Baba, Molla Hat-

tab Karahisârî, Mevlânâ Sinan, Tâceddin el- Kürdî, Yunus Emre, Taptuk Emre, Ahî Evren ve Karaca Ahmet; I. Murad zamanında Abdâl Murad, Abdâl Musa, Pirahmed Cesterî; Yıldırım zamanında Şemseddin Fenârî, Kutbeddin İznikî, Şeyh Yâr Ali Horasânî, Şeyh Cezerî Sirozî, Şeyh Hamidüddin Aksarâyî, Şeyh Fahreddin Mudurnî'nin bulunduğunu ve bu zatların kerametlerinin zâhir, dualarının makbul olduğunu söyler.[2] Ancak biz bu zevattan diğerlerine göre padişahlarla olan ilişki noktasında daha baskın seyreden bazı tasavvuf erbabına değinmek istiyoruz:

Şeyh Edebâlî 1201 veya 1206 yıllarında Karaman civarında doğmuş, Şam'da hadis, tefsir, fıkıh tahsilinden sonra tasavvufa meyletmiştir. Anadolu'ya tekrar döndükten sonra kesin olmamakla birlikte Eskişehir/İtburnu denilen mevkide tekkesini kurmuştur. Şeyh devletin kurucusu Osman Gazi ve babası Ertuğrul Gazi ile oldukça iyi ilişkiler içinde bulunmuş, onlarla akrabalık tevlit etmiş, yeri geldikçe nasihatler yapmıştır. Şeyh Edebâlî 125 yaşında Bilecik'te vefat etmiştir.

Abdâl Musa (ö. ?) Buhâra'dan gelen kırk Abdâldan biridir. Rivayete göre I. Murad tarafından kurulan Yeniçeri Ocağı'na Hacı Bektaş'ı pir olarak tanıtan bu kişidir. Hacı Bektaş Velî'nin amcası Haydar Ata'nın oğullarından biri olan Hasan Gazi'nin oğludur. Kırşehir'de "Kadıncık Ana" diye bilinen Fatma Bacı'nın yanında tasavvufî irşadını tamamlamıştır. Bu şahıs Osmanlı topraklarından ayrıldıktan sonra Manisa, Denizli, Aydın, Finike, nihayet Elmalı'ya gitmiştir. Kendi adına Elmalı'nın Tekke köyünde bir zaviye inşa edilmiş, bu tekkede üç yüz kadar mücerred mürit yetiştirmiştir.

Bir diğer Kalenderî dervişi Abdâl Murâd aslen Buharalı olup güçlü bir cezbe sahibidir. Bu bölgeye Bursa fethinden önce gelmiştir. Kroniklerde yer alan malumata göre Bursa kalesinin bulunduğu yere tepelerden taşlar yuvarlamak suretiyle bölge halkını yıldırdığı rivayet olunur. Orhan Bey zamanında Bursa fethinde

2 Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarîkatlar* (İstanbul: Sır Yayıncılık, 2004), 118-119.

yer almış, Evliya Çelebi abartılı bir şekilde onun dört metre uzunluğundaki kılıcıyla pek çok düşmanı öldürdüğünü nakletmiştir. Abdal Murad'ın hangi tarîkata mensup olduğu bilinmese de, Kalenderî/Haydarî olması muhtemeldir.

Geyikli Baba (ö. 750/1359) Azerbeycan'ın Hoy şehrinde doğmuş bir derviştir. Asıl adının ne olduğu konusunda ihtilaflar vardır. Baldırzâde isminin "Baba Sultan" olduğunu söylerken[3], İsmail Beliğ Ulvi Baba, Bursa kütüğünde ise Mehmed olarak zikredilmektedir. Ancak onun Çeri Hasan adındaki bir sülaleye mensup olduğunda ittifak vardır. Geyikli Baba lakabını Bursa fethinde bir geyik sırtında mücadele etmesinden almaktadır. Bu zat savaş esnasında olağanüstü başarılar göstermiş, elinde altmış okka ağırlığında bir kılıçla muhasara ordusunun önünde yer almıştır. Kalendermeşrep biridir. Osmanlı devletinin kuruluşunu yansıtan dönemin menkıbevî tarihinin önde gelen Kalenderiyye, Vefâîlik, Babâîlik, Rum Abdalları ve Bektaşîlik bağlantısını şahsında en iyi temsil eden simalardan biridir.[4] Onun Bektâşî olduğuna dair mevsuk bir bilgi yoktur. Adını ilk defa Orhan Gazi devrinde Bursa fethinde duyurmuş, üstün kahramanlıklar göstermiş ve "Kızıl Kilise" adı verilen bölgeyi kendi gayretiyle fethetmiştir.[5] Geyikli Baba vefat tarihi belli olmamakla birlikte İnegöl yakınındaki Gürsu ilçesine bağlı kendi adıyla anılan Baba Sultan Köyü'nde vefat etmiş, ölümünden sonra dönemin padişahı Orhan Gazi büyük saygı duyduğu bu dervişin hatırasına bir türbe, cami, tekke ve hamam inşa ettirmiştir. Geyikli Baba türbesi sadece devrin padişahı tarafından değil, onun

3 Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliyâ*, Haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever (Bursa: Arasta Yayınları, 2000), 125.

4 Ahmet Yaşar Ocak, "Geyikli Baba", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14: 45.

5 Osmanlı Arşivi Ali Emiri tasnifinde bölgenin fethi şu şekilde anlatılır: "Merhum Orhan padişah, ol kıyıları fethi derken Kutbu'l-Arifin şeyh Geyikli baba dahi ol canipte üç yüz altmış kapulu bir kilisa varmış. Kızıl Kilise dimekle meşhurmuş. Ol Kilisayı kendüler feth itmişler. Cenk iderken kestan ağacı varmış. Ol kestaneye vardukda ol kestane yarılub babayı saklar imiş. Sabah gene çıkub kâfirlerle cen idermiş" Bk. Haşim Şahin, "Anadolu'yu Mayalayan Kurucu Babalar", *Derin Tarih Özel Sayı* 7 (Aralık 2016): 19.

Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Sûfîliğine Bakışlar* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 143-144; Şahin, "Anadolu'yu Mayalayan", 19.

vefatından sonra iktidara gelen Osmanlı padişahları tarafından sık ziyaret edilen bir mekân halini almıştır. Şeyhin etkisi yaşadığı bölge ile sınırlı kalmamış, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde geniş bir alanda "Geyikli Baba Dervişleri" adı altında varlığını devam ettirmiştir.[6] Halen günümüzde "Kiraz Festivali" adı altında bu türbe etrafında Temmuz ayının son Pazar günü törenler düzenlenerek dinî aidiyet ve toplumsal dayanışma örnekliği devam ettirilmektedir.

Kumral Abdâl'a (ö. ?) gelince bu zatın Eskişehir yakınlarındaki Karacahisar bölgesinde yaşadığı varsayılır. İdris-i Bitlîsi'ye (ö. 927/1520) göre Osmanlı Beyliği kurulmadan önce bu bölgeye gelip yerleşmiştir. Şeyh Edebâlî müritlerinden, Rum erenlerinden biri olduğu sanılmaktadır. Günümüzde Bozüyük ilçesine yedi km. uzaklıkta bulunan Kovalca Köyü'nün eski adı Kumral Baba'dır. Rivayete göre bu zat Osman Bey'e saltanat haberini Bozüyük Oyukdibi mahallesinde vermiş, buna şükür nişasesi kabilinden padişah da Karaağaç Köyü'nü ona vakfetmiştir.[7]

Devrin önemli mutasavvıflarından Hamidüddin Aksarâyî (Somuncu Baba) 1349 yıllarında Kayseri'de doğmuştur. Babası Şemseddin Musa'dır. Şam'da zâhiri ilimleri ikmal ettikten sonra Tebriz yakınındaki Ḫoy şehrinde Alaaddin Erdebîli'nin (ö.833/1429) huzuruna kabul edilmiştir. Aksarâyî şeyhinden icazet alıp irşat için Anadolu'ya dönmüştür. Hacı Bayram'ın şeyhidir. Şeyh Hamidüddin Bursa'da bir fırın yaptırıp ekmek dağıttığı için halk arasında daha çok "Somuncu Baba" olarak tanınmaktadır. Şeyh Yıldırım'ın damadı Emir Sultan ile de yakın ilişki içinde olmuştur. Keza Yıldırım Bayezîd Bursa'da inşa ettirdiği Ulucami'deki ilk cuma hatipliği görevini Emir Sultan'ın teklifi üzerine bu zata vermiştir.[8] Şeyh Hamidüddin cuma namazı sonrası, "sırrımız fâş oldu" diyerek Bursa

6 Mehmet Baha Tanman, "Geyikli Baba Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14: 47.
7 Mehmet Can Çetin, *Nefs-i Karadona Nam-ı Diğer Bozüyük (Cami ve Türbeler)* (İstanbul: Tunç Yayıncılık, 2018), 36.
8 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982), 1: 533.

Duaçınarı mevkiinden 1412 yılında ayrılmış ve aynı yıl Aksaray'da vefat etmiştir.

II. Kuruluş Döneminin Siyasî, Sosyo-Kültürel Hayatına Kısa Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nin henüz kuruluş yıllarına tekaddüm eden zamanda, XIII. Asır ortalarında İslam coğrafyası ve Anadolu oldukça huzursuzdur. 1250'li yıllarda başlayıp bir asırdan fazla devam eden Moğol istilaları sonucu İslam beldeleri harap edilmiş, pek çok insan kılıçtan geçirilmiş, mal ve can güvenliği kalmamıştır. Bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti yıkılmış, beylikler arası çatışmalar ve iç siyasî çekişmeler baş göstermiştir. Fuad Köprülü'nün *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* adlı eserinde verdiği bilgilere göre daha ilk Selçuklu fetihleri esnasında Anadolu'ya gelerek çeşitli yerlerde iskân edilmiş Kayı Oğuzlarının küçük bir bölümü Anadolu'nun kuzey-batısında ve Türk-Bizans hududunda yaşıyordu. Bizans imparatoru başkalarıyla mücadele ederken Osman'a karşı hareket olanağı bulamamış ve Bursa 1326 yılında elinden çıkmıştır. İznik'i de ele geçiren Osmanlı Orhan Bey ile ilerlemeye devam etmiştir. Arap kaynaklar Orhan Bey'in iyi bir orduya sahip olmasından bahisle, onun Bizans'ın iç işlerine müdahele edebilecek cesarette olduğunu kaydetmektedir. 1345 yılından itibaren Avrupa kıtasına geçmeye gayret eden Osmanlı Gelibolu'ya yerleşmiş ve oradan çıkarılanların yerine Anadolu ve Karesi'den Türk toplumu getirerek buralara yerleştirmiştir.[9]

Dışa karşı bu mücadeleler yapılırken içte Konya merkezli Selçuklu iktidarı son bulmuş, diğer beyliklere üstünlük sağlayan Osman Gazi yeni bir devlet kurmuş ve başkentini Bursa olarak ilan etmiştir. Osman Gazi ve onu takip eden oğlu Orhan ve I. Murad gerek Anadolu içinde gerekse Rumeli ve Balkanlarda fetihlere başlamış ve bunda da önemli bir başarı sağlamıştır. Orhan Gazi, kendi iktidar döneminde mistik ve teolojik Bizans öğretisi "Palamizm"in

9 Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (İstanbul: Alfa-Tarih, 2016), 155-156.

kurucusu Gregory Palamas'ı (1296-1359) Osmanlı bilginleriyle münazarada bir araya getirmiş, bu olay bir anlamda Türklerin ilk kez Batı düşünürleriyle doğrudan teması sayılmıştır.

Dönemin siyasî ve askerî anlamda en büyük hadisesi ise 1362 yılında I. Murad tarafından Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasıdır. Devletin başında bulunan hükümdarlar bir taraftan Anadolu Türk Birliği'ni sağlamak için beyliklerle mücadele edip onları teker teker Osmanlı'ya katarken, diğer taraftan İstanbul kuşatmaları ve Balkanların fethine çalışmışlardır. Genel anlamda bu asırda devlet bir bakıma müesseseleşmeye çalışmış, kuruluş devrini idrak ederek büyümeye başlamıştır.

I. Murad'ın Kosova'da şehit edilmesi akabinde fetihler oğlu Yıldırım Bayezîd'ın iktidarı ele almasıyla devam etmiştir. Yıldırım Bayezîd (1389-1403) ilk defa İstanbul kuşatmasına girişmiştir. (1391) Anadolu ve Rumeli'de siyasî anlamda pek çok başarı elde eden Yıldırım Bayezîd, Haçlılara karşı Niğbolu Zaferini kazanmış, devletinin topraklarını yaklaşık bir milyon km² çıkarmıştır. Ancak Yıldırım'ın hükümranlık dönemi onun vefatıyla birlikte politik kargaşalık, taht kavgalarının ve otorite boşluğunun vukû bulmasına neden olmuştur. Bir başka ifadeyle padişahın Timur ile Çubuk Ovasında yaptığı savaşta mağlup olması süratle genişlettiği devletin zayıflamasına sebebiyet vermiştir. On bir yıl süren kardeşler arası iç taht kavgaları akabinde Çelebi Mehmed "Fetret Devri"ni sona erdirmiş ve devlet yeniden derlenip toparlanmaya başlamıştır. Ne var ki tarihçiler, Yıldırım Bayezîd'in Çubuk Ovasındaki bu yenilgisinin, Osmanlı'nın genişlemesini en az elli yıl, Anadolu birliğinin sağlanmasını ise en az yetmiş yıl ertelenmesine sebebiyet verdiğini kaydetmektedir.[10]

Bazı tarihçiler sadece siyasî açıdan değil ahlakî açıdan da Yıldırım Bayezîd dönemini "Kırılma Dönemi" olarak tasvir ederler. Bu dönemde sağlam bir kavim olan Âl-i Osman, takvâdan ayrılıp

10 Melek Dosay Gökdoğan, Remzi Demir, Yavuz Unat, *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2012), cilt 1,10-11.

fetvaya başlamış, zevvâk bir kişi olan Ali Paşa vezir olunca, türlü türlü işler baş göstermiştir. Allah'ın emri ve peygamberin kavli terk edilmiş, Yıldırım da bir dönem gönlünü Sırp dilberine kaptırmış, içki ve sefahat bu tarihten sonra Osmanlı sarayına girmiştir.[11] Nitekim Hoca Sadeddin (ö. 1008/1599) bu konuda şöyle demek zorunda kalmıştır: "Nefsini zapta malik olmayan helak olur. Böyle bir kimse için zabt-ı memâlik mesleğine salik olmak müyesser değildir. Riyaset makamına geçecek kimse önce nefsini ıslah etmelidir."[12]

Âşıkpaşazâde tarih kitabının 418. Sayfasında, kardeşin kardeşi öldürmesinin Yıldırım zamanında başladığını söyler. Bu durum Fatih döneminde devam etmiş, II. Mahmud da, "Nizâm-ı âlem" endişesiyle kardeşini bizzat kendi eliyle cellata teslim etmiştir. Siyasî açıdan meydana gelen istikrarsızlık ve ekonomik zorluklar toplumsal açıdan halkta ruhi bunalımları da beraberinde getirmiştir. İçtimaî hayatta meydana gelen bu güvensizlik ve ümitsizlik akabinde insanlar kendisine sığınacak bir liman aramış, teselli ve ümidi temin eden duraklardan birinin tasavvuf olduğuna inanmıştır. Nitekim Yılmaz Öztuna (ö. 2012), "Anadolu Türkü, XIII. Asrın sonlarında Selçukoğullarının bıraktığı yerden 1500 yıllık Türk tarihinin doğal akışını yeniden cihan devletine eriştirecek gazi-dervişlere ümit bağlıyor, onlarla teselli buluyordu. Bu hal onların halka telkin ettiği masalımsı, efsanevimsi bir hayaldi" sözleriyle tasvir etmektedir.[13]

O dönem İstanbul'un fethinden önce yeni devlete payitaht olan Bursa âlimler ve ârifler diyarı ve her türlü ilim ve kültür kuruluşlarının merkezidir. Nitekim daha XIV. Yüzyılın ilk yarısından itibaren mutasavvıflar, babalar, abdâllar bu bölgede karargâh kurmuş, pek çok tekke ve zaviyeler ihdas etmişlerdir.[14]

11 Şinasi Çoruh, *Emir Sultan* (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1972), 125.
12 Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't- Tevârih* (İstanbul: Tabhâne-i Âmire, 1279), 1: 138.
13 Yılmaz Öztuna, *Türk Tarihinden Yapraklar* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989), 62-63.
14 Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri* (Bursa: Asa Kitabevi, 1998), 20-21.

Durum ne olursa olsun ana hatlarıyla Osmanlı devletinin kuruluş devri olan XIV. Yüzyıl başlarında Anadolu toprakları her şeyi ile üç kıtayı omuzlayabilecek mânevî potansiyele sahiptir. Selçuklulardan sonra ortaya çıkan siyasî parçalanmalar, doğudan gelen Moğol istilası, Batıdan gelen Haçlı Seferleri bu manevî potansiyeli yok edememiştir.[15] Sosyo-kültürel ve siyasî hayatın bu şekil seyrettiği Osmanlı kuruluş döneminde padişahların tasavvuf erbabıyla yakın bir ilişki içinde oldukları gözlemlenmektedir.

III. Kuruluş Dönemi Devlet-Tekke/Padişah-Meşâyıh İlişkilerinin Genel Seyri

Daha önce ifade edildiği üzere devleti kuran temel saikler hanedan, aşiret ve tarîkat üçlüsünden oluşmuştur. Ertuğrul, Osman ve Orhan Bey böyle bir dönemde bu üç unsurun kurucu ögeleri olarak aynı sosyal ve kültürel kodlardan beslenmişlerdir. Adı geçen bu üç zevat aynı zamanda birer aşiret reisi oldukları için aşiretin kendine özgü hiyerarşi, disiplin ve örgütlü yapısından istifade ile yeni bir devleti tesis etmede zorlanmamışlardır. Hatta bahsi geçen dönem itibariyle aşiret reisleri aynı zamanda birer tarîkat lideridir. Bütün bu ortak özellik ve idealler, benzer zihin yapıları ve inanç dünyaları padişah-şeyh ilişkilerinin alt yapısını oluşturmada etkin rol üstlenmiştir.

Kuruluş dönemi öncesi tasavvufi anlamda Selçuklu mirasından istifade eden Osmanlılar Moğol istilası nedeniyle Cengiz ordularının önünden kaçıp Anadolu'ya sığınan mutasavvıflarla karşılaştılar. Anadolu tasavvuf temeli bu dönemde atılmıştır. Selçuklu yöneticileri bu zevata barınma ve faaliyetlerini rahatça icra etme imkânı vermiştir. Osmanlı öncesine tekabül eden XI ve XII. Yüzyılda Konya'da vahdet-i vücûd doktrinini sistematize eden İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), onun görüşlerini daha anlaşılabilir kılan pek çok mutasavvıf vardı. Bunlar arasında Sadreddin Konevî (ö.673/1274), Mevlânâ Celaeddin er-Rûmî (ö.672/1273),

15 Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 130.

Sühreverdi ekolünden Evhadüddin Kirmânî (ö.634/1237), Kübreviyye pirlerinden Necmeddin-i Dâye (ö.654/1256), Fahreddin Irâkî (ö.709/1309?) Hacı Bektaş-ı Velî (ö. 669/1271?) ve Yunus Emre (ö. 720/1320) gibi etkin sufileri görmek mümkündü.

Bahsi geçen bu asırlarda tasavvuf adına en önemli gelişmelerden biri şüphesiz Anadolu tarîkat tarihinin teşekkül etmesidir. O dönem Harizm, Horasan, Mâverâunnehir gibi bölgelerden gelen dervişler her ne kadar Yesevîlik içinde mütalaa edilselerde çoğunluğu vahdet-i vücûd neşvesine sahip kimselerden oluşmuştur. Bu şahıslar öncülüğünde Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde Sühreverdiyye, Kübreverdiyye, biraz daha geç dönemde Zeyniyye, yine Mevleviyye, Rifaiyye gibi tarîkatlar neşvü nema bulmuştur.[16] M. Fuad Köprülü ise sadece bahsi geçen tarîkatların değil hatta Halvetiyyenin de Anadolu'da etkin konumda bulunduğunu belirtmektedir.[17]

Bu bağlamda Batı Anadolu'nun kuzeyinde bir Türkmen beyliği olarak ortaya çıkıp üç kıtaya yayılmış ve yaklaşık altı yüz yıl hüküm sürmüş Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun mânevî bir işaretle, görülen bir rüya[18] ile ilişkilendirildiği herkesin malumudur.

16 Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf, Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ XVII. Yüzyıl* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2000, 17-18.

17 M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, 147.

18 Gerek yabancı gerekse Osmanlı kroniklerinde bahse konu rüya şu şekilde anlatılır: "Osman Gazi bir gece Şeyh Edebâlî'nin evinde yatıyordu. Rüyasında Edebâlî'nin koynundan doğan bir ayın, dolunlaşarak kendi koynuna girdiğini gördü. O esnada Osman'ın belinden bir ağaç yükseldi; büyüdü, büyüdükçe yeşillendi, güzel ve ulu bir ağaç oldu; dallarının gölgesi bütün dünyayı örtüyordu. Ağacın çevresinde dört sıra dağlar vardı. Bunlar; Kafkaslar, Atlaslar, Toroslar ve Balkanlardı. Ağacın köklerinden Dicle, Fırat, Tuna ve Nil çıkıyordu. Bu ırmakların deniz gibi üzerinde gemiler vardı. Tarlalar başaklarla, dağlar ormanlarla örtülüyordu. Vadilerde şehirler vardı. Kubbelerinde hilaller yükselen camiler, sayısız minarelerden ezan okuyan müezzinler vardı. Osman Gazi gördüğü bu rüyayı şeyhe anlatınca: 'Gaibi Allah bilir ama bunda bir hayır vardır. Sen, benim sulbumdan gelen birisiyle evleneceksin. Bu evlilikten doğanlar ulu bir devlet kuracaklar. Devlet Batıya doğru gelişecektir.' Der." Bk. Nihat Sami Banarlı, *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2008), 6; Tahsin Ünal, *Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi* (Ankara: Nur Yayınları, 1975), 18. Başka kaynaklarda rüyanın devamında Şeyh Edebâlî: "Ey Osman! Sana ve senin evladına müjde olsun ki, Hak teala size saltanat verdi. Bütün âlem evladının himayesinde ola ve kızım da sana helal ola." Bunu duyan şeyhin müritlerinden Turud (Turgut) adındaki biri: "Ey Osman sana padişahlık verildi, bize şükran ola-

Bazı kaynaklar ise Şeyh Edebâlî'nin (ö. 727/ 1326) evinde asılı duran Kur'ân'a karşı ayaklarını uzatıp yatmaktan hayâ eden Osman Gazi'nin bu davranışını, devletin kuruluşundaki ruhun manaya hürmeti olarak yorumlamaktadır.[19] Osman Gazi'nin mübarek günlerde Şeyh Edebâlî'nin Bilecik'teki tekkesine giderek dinî ve idarî konularda onunla istişarede bulunduğu,[20] yine bu zaviyeye Kozağacı Köyü'nü vakfettiği belirtilmektedir.[21] Padişah ile şeyh arasında ciddi bir yakınlaşma gözükmekte, onun Osman Gazi'ye yaptığı nasihatler ise halk ve siyasetçiler tarafından büyük kabul görmektedir.[22] Osmanlıların İbnü'l-Arabî'ye (ö. 638/1240) sevgilerinin arkasında da Şeyh Edebâlî bulunmaktadır. Çünkü Şeyh Edebâlî'nin Şam'da İbnü'l-Arabî ile yüz yüze görüşme ihtimali tam tespit edi-

---

rak ne verirsin?" demiş, bunun üzerine Osman Gazi de, "Sana bir şehir vereyim" şeklinde bir mukabelede bulunmuştur. Derviş: "Şu köyceğize razıyım, yalnız bunu bana yazıp ver." deyince okuma yazma bilmediğini söyleyen padişah buranın elinden alınmayacağına dair garanti vermiştir. Bk. Mustafa Cezzâr, *Mufassal Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010), 1: 55-56; Nezihe Araz, *Anadolu Evliyaları* (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1966), 228-233.

19 Ünal, *Osmanlı'nın Fazilet*, 18.

20 Reşat Öngören, "Osmanlı Türkiyesi'nde Tarîkatlar", *Türkiye'de Tarîkatlar Tarih ve Kültür*, Ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 59.

21 Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2016), 39; Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 106.

22 "Ey oğul beysin. Bundan sonra öfke bize, uysallık sana, güceniklik bize, gönül almak sana, Suçlamak bize, katlanmak sana, Geçimsizlikler, çatışmalar, uyumsuzluklar, anlaşmazlıklar bize, adalet sana. Kötü göz, şom ağız, haksız yorum bize, bağışlamak sana. Ey oğul bundan sonra bölmek bize, bütünlemek sana, Üşengeçlik bize, uyarmak, gayretlendirmek, şekillendirmek sana. Ey oğul! Sabretmesini bil; vaktinden önce, çiçek açmaz. Şunu da unutma, insanı yaşat ki devlet yaşasın. Ey oğul, işin ağır ve çetin, gücün kıla bağlı. Allah yardımcın olsun." Oğul insanlar vardır, şafak vaktinde doğar, akşam ezanında ölür. Avun oğlum avun. Güçlüsün, kuvvetlisin, akıllısın, kelamlısın. Ama bunları nerede ve nasıl kullanacağını bilmezsen, sabah rüzgârında savrulur gidersin. Öfken ve nefsin bir olup aklını yener. Daima sabırlı, sebatlı ve iradene sahip olasın. Dünya senin gördüğün kadar büyük değildir. Bütün fethedilmemiş gizemler, bilinmeyenler, görünmeyenler ancak senin fazilet ve erdeminler gün ışığına çıkacaktır. Ananı, atanı say, bereket büyüklerle beraberdir. Bu dünyada inancını kaybedersen yeşilken çorak olur, çöllere dönersin. Açık sözlü ol. Her sözü üstüne alma, gördüğünü söyleme, bildin bilme. Sevildiğin yere sık gidip gelme, kalkar muhabbetin itibarın olmaz. Üç kişiye acı: Cahiller arasında âlime, zenginken fakir düşüne, hatırlıyken itibarını kaybedene. Unutma ki yüksekte yer tutanlar, aşağıdakiler kadar emniyette değildir. Haklı olduğundan mücadeleden korkma. Bilesin ki atın iyisine doru, yiğidin iyisine deli derler." Bk. Muammer Yılmaz, *Osmanlı'nın Mânevî Mimarları* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 35-36.

lemese de, onun İbnü'l- Arabî'nin medresesinde yetişmiş sûfî bir zat olduğu hatırlatılmaktadır.[23]

Osman Gazi ve ondan sonra idareyi ele alan haleflerinin etrafı müşavir konumunda güçlü nüfuza sahip şeyhler, bilhassa ahî ve babalardan oluşan din âlimleri, Türkmen babaları ile dolup taşmaktadır. Zira bu dönemde Anadolu'da Ahî, Babaî, Vefâî ve Mevlevîler en faal devirlerini yaşamakta ve mevcut beylikler üzerinde etkin bir nüfuza sahiptirler. Osmanlı devletinin temelleri atılırken bu beylik ahîlik ve ahî reislerinin nüfuzundan önemli ölçüde istifade etmiştir. Şeyh Edebâlî, Ahî Hasan, Ahî Kadem, Ahî Ören, Ahî Mahmud ve Çandarlı Halil bu ekole mensuptur. Özellikle bunlardan Ahî Hasan'ın ve Ahî Ören'in nüfuzu tarihen de sabittir.[24] Bursa ahîlerinden Ahî Kadem ve Ahî Yakup Düzme Mustafa isyanında, Bursa'nın hücumu ve yağmadan kurtarılmasında büyük rol üstlenmişlerdir.[25] İlk Osmanlı padişahları hîn-i hâcette bu ekip ile istişarede bulunmuştur.[26]

Yine Osmanlılar bir yere sefer edeceklerinde yiyecek ve içecek gibi gıda vb. ihtiyaçlarını yanlarında götürmemiş, uğradıkları şehirlerde meskûn ahî birliklerinden tedarik etmişlerdir. Hatta Yıldırım zamanında ahîlerin ticaret merkezi Ankara'da bir kalkışma vuku bulmuş, ahîler ticarette yanlışlıklar yapıldığı gerekçesiyle haksızlığa uğradıklarını ileri sürüp dönemin yerel idaresine isyan etmişlerdir. Yirmi gün kadar şehre hâkim olmuşlar, haksızlık giderilince kanunsuz eylemlerine son vermişlerdir. Ancak bu kalkışmanın siyasî olmayıp tamamen ticarî maksatlı olduğu ifade edilmektedir.[27]

23 Mahmud Erol Kılıç, *Anadolu'nun Ruhu* (İstanbul: Sûfî Kitap, 2013), 105.
24 Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 530; Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987), 130.
25 Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993), 214.
26 Samiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, 4. Baskı (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1999), 93.
27 Yusuf Ekinci, *Ahîlik*, 3. Baskı (Ankara: Sistem Yayınevi, 1991), 55.

İsmail Hakkı Bursevî ise konuya başka bir zaviyeden yaklaşmaktadır. Ona göre, Osmanoğulları'nın saltanatı zamanın kutbu Hacı Bektaş-ı Velî (ö. 669/1271?) iktidarıyla olmuştur. Şapolyo, Osman Gazi'den sonra oğlu Orhan'ın Hacı Bektaş ile ilgilendiğini, devşirme çocuklarından Yeniçeri Ocağı'nı kurduğunu, onlardan birkaçını yanına alarak Suluca Karahöyük'e gelip Hacı Bektaş Velî'yi ziyaret ederek duasını aldığını, kurulmakta olan Osmanlı'nın bu şekilde Hacı Bektaş'tan yararlandığını iddia eder.[28] Garnett ise aynı konuya dikkat çekerek devletin kuruluşunda Hacı Bektaş Velî'nin önemine vurgu yapar. İlk Osmanlı hükümdarlarının alicenaplığı dolayısıyla Horasan'dan kalkıp Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş'ı ima ile Orhan kazandığı zaferlerin çoğunu içlerinde velilerin bulunmasıyla izah etmiş, ona Sivas'ta bir tekke ve medrese yaptırmış, giriştiği her işte onun hayır duasını almaya gayret göstermiştir. Bu tarîkatta önemli rolü olan Sarı Saltuk adıyla maruf Buharalı Muhammed, yedi yüz derviş ve yanındaki başka dindar ve mübarek kişilerle birlikte Anadolu'ya, o sırada fetihlerle meşgul bulunan Orhan'ın yanına gitmiştir.[29]

Ahmet Kabaklı ise çalışmasında bir alıntıda bulunarak, Yeniçeri Ocağı kurulurken müftü ile birlikte Bektaşî reisinin bu törene davet edildiğini, yine bir rivayete göre Orhan Gazi bu törende Hacı Bektaş'ın da hazır bulunmasını rica ettiğini yazar. Ne var ki Kabaklı tarihsel açıdan bunu mümkün görmediğini sözlerine ekler.[30] Başka bir rivayete göre, daha önce Osman Gazi'nin Hacı Bektaş-ı Velî'ye bazı şikâyetleri bildirmek üzere yola koyulduğu, yolda

28 Bk. Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi* (İstanbul: Milenyum Yayınları, 2013), 338-339. Ancak Mehmed Fuad Köprülü tarafından bu iddia çok ciddi bulunmaz. Ona göre Hacı Bektaş'ın Osmanlı hükümdarlarıyla mülakatı olmamıştır. XIV. Asırda Babai halifesi Hacı Bektaş kültünün abdallar gibi Babailikten gelme sair zümreler arasında da mevcut olması, bütün o zümrelerin Bektaşi zannedilmesine, bu suretle Osmanlı devlet kuruluşunda Bektaşiliğin katkısının ehemmiyetli olduğu zannına sebebiyet vermiştir. Bk. Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 154.

29 Lucy Mary Jane Garnett, *Osmanlı Toplumunda Dervişler ve Abdâllar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010), 26, 138.

30 Ahmet Kabaklı, *Tasavvuf Tarîkat Edebiyat*, 3. Baskı (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2015), 57.

bir hanede gecelediği, gecelediği odada bir Mushaf görerek, ona tazim için el bağlayıp sabaha dek ayakta durduğu ve uyumadığı iddia edilmiştir. Bu menkıbe Osman Gazi'nin hilafet mertebesine zâhirde nefes-i evliya ile bâtında Kur'ân'a karşı gösterdiği tazimle yorumlanmaktadır.[31] Keza devletin ileride kurucusu olacak Söğüt 1258 doğumlu Osman Gazi, babası Ertuğrul tarafından Mevlânâ ziyaretine götürülmüş, Mevlânâ da Osman Gazi'ye hayır dualarda bulunmuştur.[32] Şapolyo ve Ricaut'un da dediği gibi Osman Gazi ve daha sonra neslinden gelen tüm padişahlar Mevlânâ ve Mevlevîlere büyük bir saygı göstermiş ve her türlü yardımda bulunmuşlardır.[33] Şüphesiz devletin henüz kuruluş aşamasında bulunduğu sırada sosyo-kültürel dokuyu takviye edecek Mevlevilik ve Ahilikten başka sistematik bir tarîkat yoktu. O nedenle bu iki tarîkat erbabının devlet erkânından saygınlık görmesini doğal karşılamak gerekir.

Bu durumda Şeyh Edebâlî ve Abdâl Kumral Osman Gazi'nin yanı başında duran iki etkin derviştir. Osman Gazi padişahlığı ele aldığında Şeyh Edebâlî'nin müridi Abdâl Kumral'a ve Zekeriya Baba'ya Pazarcık mevkiinde Ermeni Derbendinde bir zaviye yaptırıp köyler vakfetmiştir.[34] Bunu kayıt altına aldırmak isteyen Kumral Dede'ye; okuma yazma bilmediğini söyleyen Osman Bey, delil ve garanti olarak atalarından kalan bir kılıcı nişan olarak vermiştir.[35] Kumral Abdal'ın saltanata geçeceği ve devletinin ebed-müddet olacağına dair müjdeyi Hızır (as) vasıtasıyla öğrenip Osman Gazi'ye haber verdiği rivayet olunmaktadır. Bu müjdeye karşılık Osman Gazi adı geçen şeyhe maşrapa ve bir kılıç vermişse de, şeyh sa-

31 İsmail Hakkı Bursevî, *Tuhfe-i Hasekiye*, Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa, Nr. 809, 883, 884, 888, 889.

32 Şapolyo, *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi*, 140.

33 Şapolyo *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi*, 140; Paul Ricaut, *Osmanlı İmparatorluğunun Halihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2012), 216.

34 Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 114.

35 Cezzar, *Mufassal Osmanlı*, 1: 55-56; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 288; Araz, *Anadolu Evliyaları*, 101; Çetin, *Nefs-i Karadona Nam-ı Diğer Bozüyük*, 36.

dece maşrapayı kabul etmiştir. Buna mukabil Osman Gazi Abdâl Kumral'a Yenişehir'de bir zaviye ve Bozüyük'te Oyukdibi Mahallesini vermiştir.[36] Osman Gazi ile fetihlere iştirak eden diğer ahî ve babalar arasında Muhlis Baba, Turgut Alp, Konur Alp, Kara Mürsel ve Akçakoca gibi pek çok ismi zikretmek mümkündür. Osman Bey'in vefatından sonra devletin başına geçen oğlu Orhan Gazi de babası gibi dönemin dervişleriyle iyi ilişkiler kurmuştur. Orhan Bey babasının vasiyeti üzerine Şeyh Edebâlî'nin kabrinin üstüne türbe ve yanına bir zaviye inşa ettirmiştir.[37]

Uludağ eteklerinde kendi başına yaşayan Geyikli Baba Orhan Gazi ile sefere çıkmış, Bursa'da iç kalede büyük bir ağaç dikmiştir. Rivayete göre Vefâî tarîkatına mensup Geyikli Baba'dan kendisi için dua talep eden padişaha şeyh, "Duadan gafil değiliz amma duayı deminde eyleriz" demiş bir süre konu elinde kavak fidanıyla gelerek Bursa Sarayı'nın Babü's-saâde önünde ağacı toprağa gömmüştür.[38] Geyikli Baba'nın Orhan Gazi'ye karşı gösterdiği ilgi padişahın memnuniyetini celbetmiş ve ona karşılık sultan İnegöl

36 Özkan Öztürk, *Siyaset ve Tasavvuf: Osmanlı Siyasî Düşüncesinde Tasavvufun Tezahürleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 509.

37 Mehmet Baha Tanman, "Edebâlî Zaviyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 10: 394.

38 Orhan Gazi Geyikli Baba'nın kim olduğunu öğrenmek istemiş ve Bursa'ya davet etmiştir. 'Eğer gelmezse ben varıp onun elini öpeyim' demiştir. Geyikli Baba'yı arayıp bulurlar ve Sultan'ın bu sözünü ona iletirler. Geyikli Baba: 'Baba İlyas müridiyim. Seyyid Ebül-Vefa Bağdadi tarîkatındanım' diye cevap verir. Bursa'ya davete rıza göstermez. 'Sakın Orhan da gelmesin. Dervişler gönül ehli olurlar, gözetirler öyle vakit de varırlar ki, vardıkları zaman ettikleri duanın kabul olmasını arzu ederler.' Bari Orhan Gazi'ye dua et dediklerinde; 'Biz onu hatırımızdan çıkarmıyoruz. Her zaman devletine dua ile meşgulüz. Onun İslamiyet'e hizmeti nedeniyle, sevgisi kalbimizde taht kurmuştur.' diye haber yollar. Aradan hayli zaman geçer. Geyikli Baba dergâhının yanından bir dal kesip omuzuna alıp yola revan olur. Doğru Bursa Hisarına varıp, Padişah sarayına girip ve avlunun iç kapısına dalı dikmeye başlar. Bu hal Sultan'a haber verilir. Bir dervişin gelip avluya ağaç diktiği söylenir. Sultan bu dervişin Geyikli Baba olduğunu anlar. Ağacı dikip doğrulur ve Orhan'a: 'Bu hatıramız burada kaldığı sürece, dervişlerin duası senin üzerinedir. Senin neslin ve devletin bu ağaç gibi kök salacak, dalları çok uzaklara ulaşacak, evlatların din-i İslam'a çok hizmet edeceklerdir' der. Bk. Mehmed Neşri, *Kitabu Cihan-Numâ*, Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), 1: 83, 169-171; Alim Baki Akkoç, *Padişah Kıssaları* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 28; Komisyon, *İslam Alimleri Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, ts.), 10: 127.

bölgesini malikâne olarak vermek istemiştir. Ne var ki şeyh, "malmülk sultanlara beylere gereklidir, dervişlerin dünya malında gözü olmaz" diyerek bunu kabul etmek istememiş, padişah ısrar edince, "şu karşı tepecikten bu tarafı dervişlerin avlusu olsun" diyerek yaşadığı köyü hediye olarak kabul etmek zorunda kalmıştır.[39] Ocak'a göre bu tür rivayetler onun siyasî iktidar çevreleriyle sıkı bağlantısını göstermesi bakımından oldukça ilginçtir.[40] Geyikli Baba vefat edince padişah onun kabrinin üstüne bir türbe, türbesinin yanına bir tekke ve cami yaptırmıştır.

Bir başka derviş Abdâl Musa ve Abdâl Murad da Orhan Gazi ile bazı seferlere katılmış, bunlardan Abdâl Murad bizzat Bursa'nın fethinde yer almıştır.[41] Nitekim Evliya Çelebi atiyye olarak Abdâl Murad adına Orhan Gazi tarafından yaptırılan tekkeye işaret etmekte ve padişahın bu tekkeye binden fazla bakır kap-kacak verdiğini söylemektedir.[42] Bunlarla iktifa etmeyen Orhan Bey Bursa fethine katılan Abdâl Musa, Geyikli Baba, Abdâl Murad gibi Horasan gönüllülerine Uludağ eteklerinde birer zaviye yaptırmış, vakıflar tahsis etmiştir.[43] Bu vakıflar XVII. Yüzyılda da varlıklarını sürdürmüştür.[44] Osman ve Orhan Gazi devirlerinde serhat harplerine iştirak eden Türkmen babaları, bir diğer ifadeyle Rum Abdâllarının genellikle Hacı Bektaş-ı Velî mürîdi olduğu söylenir.[45]

Balkanların Türkleşmesi ve İslamlaşmasında çok önemli rolü bulunan ve Ahmed Yesevî müridanından bir aşîret velîsi olan Sarı Saltuk'un (ö. 697/1297) zamanlama açısından bir uyuşmazlık görünse de, Bursa fethinden sonra Orhan Gazi tarafından yetmiş

39 Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda", 290; Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 166.
40 Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda", 290; Ocak, "Geyikli Baba", 14: 46.
41 Lucy Mary Jane Garnett, *Osmanlı Toplumunda Dervişler ve Abdâllar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010), 42.
42 Aşıkpaşazâde, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Haz. Hüseyin Nihal Atsız (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017), 19-20.
43 İnalcık, "Orhan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 33: 384.
44 Öngören, "Osmanlı Türkiyesi'nde", 24.
45 Mehmed Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, Haz. Metin Ergun, 2. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 74-75.

müridiyle birlikte bu bölgeye gönderildiği rivayet edilmektedir. Adı geçen zat Rumeli/Arnavutluk bölgesinde hâlen bir Anadolu Yunus'u gibi hürmet görmektedir. Orhan Bey Bursa'yı fethinin ardından, ordunun başarısını içlerindeki bu mübarek kişilerin varlığına bağlamış, muzaffer komutanların cömertliği sayesinde mürşitler imparatorluğunun her yanında tekke ve medreseler inşa ettirmiştir. Sultan Orhan'ın kendisi de Bursa'yı ancak bu mübarek kimselerin mânevî yardımıyla fethettiğini tasdik etmiş, en önde gelen şeyhlerini kendi kurdurduğu okulların başına geçirmiş, onları oldukça dolgun maaşlarla desteklemiş ve fahri unvanlarla onurlandırmıştır. Orhan Bey bir taraftan adlî ve askeri örgütlenmeyi yaparken, diğer taraftan sosyal alanı ihmal etmemiş, 1331 yılında fethettiği İznik'e ilk medreseyi kurmuştur. Kurduğu bu medresenin başına zâhir ve bâtın ilminde maruf, mütefekkir İbnü'l-Arabî'nin *Füsusu'l-Hikem* adlı eserini şerh eden ve bu zatı Osmanlılarda tanıtıp sevdiren Davud-ı Kayserî'yi (ö. 751/1350) getirmiştir.[46] Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dediği gibi yaptırdığı camilerin kandillerini kendi eliyle yakan, imarethanelerde pişirdiği yemeği kendi elleriyle fakirlere dağıtan Orhan Gazi'nin yarı evliya çehresi bu destanın asıl merkezini oluşturmaktadır.[47]

Şüphesiz Orhan Gazi ile şeyhler arasında cereyan eden bu olumlu ilişki kayıtsız şartsız bir başıboşluk anlamına gelmemiştir. Nitekim padişah "nâ-makul fiillerde bulunduğu, âyende ve revendeye hizmette kusur ettiği" anlaşılan dervişleri te'diben sürgüne göndermiş, Bursa ve civarındaki dervişleri de teftiş etmiştir. [48] Geyikli Baba, Karaca Ahmed, Duğlu Baba, Abdâl Murad, Abdâl Musa gibi şahsiyetler Osmanlı hükümdarlarıyla bazen dostâne, bazen de gergin ilişkiler yaşamışlardır.[49] Nitekim Orhan Bey, Geyikli Baba'nın kalabalık mürit topluluğuna sahip olmasını kendi

46 Garnett, *Osmanlı Toplumunda*, 150-151; Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 522-533.
47 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989), 114-115.
48 İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1989), 20-21; Ocak, *Osmanlı Sûfîliğine*, 143.
49 Şahin, "Anadolu'yu Mayalayan", 19.

otoritesi açısından bir tehdit unsuru olarak görmüş, ancak Turgut Alp Sultan'ın dervişleri teftiş ettirdiğini duyunca ona bir haber göndererek, Geyikli Baba'nın muhterem bir zat olduğunu ikrarla onu olası bir sıkıntıdan kurtarmış ve padişahla aralarında bir yakınlaşma tesis ettirmiştir.[50] Keza Orhan Gazi'nin Geyikli Baba'nın hem kerametini sınama, hem de itikadını deneme açısından ona "Baba meyhordur deyu iki yük araki ve iki yük şarap" göndermesi câlib-i dikkattir.[51] Abdâl Musa'nın Bursa'daki zaviyesini terk edip önce Denizli'ye daha sonra Elmalı'ya gitmesi muhtemel bir suç veya yanlış yapmasının bir sonucudur.[52] Bir başka iddia ise Abdâl Musa'nın Orhan Gazi tarafından yapılan teftişten rahatsızlık duyduğu yahut dervişlerle yaşadığı bazı sorunlar sonucu Osmanlı topraklarından ayrıldığıdır.[53] Yine Orhan Bey dini kurallara aldırış etmeyen Torlakların, Çırakların ve Âlemlerin ellerindeki malları almış, bunların yerine toplum huzuruna hizmet eden cemaatleri iskân etmiştir.[54]

Orhan Bey ile devam eden bu ikili ilişkiler başa geçen I. Murad tarafından da aynen sürdürülmüştür. Balkan ve Rumeli'de topraklarını genişletmek için sefere çıkan devrin padişahı Sultan Murad Sırbistan'da Despot Lazarei'yi mağlup etmiş ve onu öldürmüştü. Rivayete göre tarihler uyuşmasa da Hacı Bektaş Sultan I. Murad'ın vaizidir. Hacı Bektaş padişahı Sırplara güvenmemesi konusunda ikaz etmiş, ne var ki buna kulak asmayan Sultan Müslüman olmak istediğini söyleyerek kendisine yaklaşan bir Sırp tarafından öldürülmüştür.[55] Padişahın meşâyıhla ilişkisi bağlamında kendi döne-

50 Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1995), 1: 272.

51 Haşim Şahin, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devrinde Adı Geçen Önemli Bir Derviş: Geyikli Baba", *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi* (Ankara: Tüksev Yayınları, 2002), 791.

52 Ocak, *Osmanlı Sûfîliğine*, 143-144.

53 Şahin, "Osmanlı Devleti'nin", 20.

54 Mehmet Necmettin Bardakçı, *Sosyo-Kültürel Hayatta Tasavvuf* (Isparta: Fakülte Yayınevi, 2000), 224.

55 Hacı Bektaş'ın 669/1271 civarında vefat ettiği, I. Murad'ın ise 726/1326 yılında doğduğu varsayılırsa bu görüşmenin tarihen mümkün olmaması gerekir. Nitekim Âşıkpaşazade, "Kim ki Hacı Bektaş, Âl-i Osman'dan biriyle sohbet etti derse yalan söylemiş olur" sözüyle bu konuya açıklık getirmiştir. Bk. Kara, *Metinlerle Osmanlılarda*, 121.

minde ahîlerin başkanlığını üstlenmesi ise not edilecek bir başka özelliktir. Nitekim kaynaklarda "Melikü'l- Meşâyıh Gazi Murad" ünvanıyla anılan I. Murad'ın 1366 yılında Gelibolu'da Ahî Musa'ya verdiği Malkara zaviyesi vakfiyesinde şu kayıt yer almaktadır:"... ahîlerden kuşanduğum kuşağı Ahî Mûsiyâ (Musa) kendü elümle kuşadup Magalkara'da (Malkara) ahî diktim ve bu Ahî Musa veya evlâdlarından kimesneyi ihtiyâr idüp ya akrabalarından veya gügeyleründen ahîlik icâzetün virüp bizden sonra yirümüze ahî sen ol diyeler ki bunlar fevt olduktan sonra şer' ile sâbit ve zâhir ola..."[56] Bahse konu bu ibarelerden sultanın kendisinin aynı zamanda bir ahî reisi olduğu anlaşılmaktadır.[57] Yine 1363 yılında Ankara üzerine yürüyen I. Murad'a Ankara ahîlerinin beldelerini mukavemet göstermeden teslim etmelerini kendi şeyhliğinin tesirine bağlamaktadır.[58] Keza Sultan Murad İran'dan gelen ve bir hâl ehli olan Orhan Gazi'nin yaptırdığı Postinpûş Baba türbesini görkemli bir törenle açtırmış ve zaviye yaptırmak suretiyle ona destekte bulunmuştur.[59] Padişah-şeyh ilişkileri noktasında I. Murad Hüdâvendigâr Mudurnu Tekkesinde münzevî bir hayat süren Kâdiri şeyhi Fahreddin Efendi adındaki bir sûfîyi kendisine vezir edinmek istemiş, bu zat da uzlette kalıp kendi yerine Çandarlı Kara Halil'i tavsiye etmiştir.[60] Buradan hareketle, Osmanlı hükümdarlarının şeyh ve dervişlerle kurduğu bu yakın dostluk halk arasında padişahların bir tarîkata mensup olduğu izlenimini doğurmuştur.[61]

Babasının Sırp tarafından harp meydanında şehit edilmesinden sonra idarenin başına geçen oğlu Yıldırım Bayezîd'in de âlim ve şeyhlerle iyi ilişkiler kurduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Nihat Sami Banarlı (ö. 1974) bu devletin kuruluşunun hamurunda ilme

56 Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 531; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 88.
57 İsmail Hakkı Uzunçarşılı "Murad I", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1986), 13: 596; Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 169.
58 Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, 19.
59Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya*, Haz. Mahir İz (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1985), VI: 295; Öngören, "Osmanlı Türkiyesi'nde", 59-60; İnalcık, "Orhan", 33: 384.
60 Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, 20.
61 Bardakçı, *Sosyo-Kültürel Hayatta*, 226.

ve hocalara derin saygının bulunduğunu beyanla, Sultan Osman, I. Murad ve Yıldırım Bayezîd Hân'ın âlimlere ve hocalara gösterdikleri saygı ve anlayışa dair eski kaynaklarda gönül doyurucu haberlerin oldukça fazlalığından bahseder.[62] Aynı yazar padişahın arkasında yürümek isteyen Emir Sultan'a Yıldırım'ın; "ulemâ bizim önümüzde gitmeli" dediğini nakleder.[63] Aşağıda daha detaylı değinileceği üzere Timur yenilgisinden sonra meydana gelen anarşi ve fetret döneminde, Çelebi Mehmed[64] ve II. Murad zamanlarında adı geçen Emir Sultan çok yönlü ve yoğun çalışmalar yapmış, halk üzerindeki geniş mânevî nüfuzunu da kullanmak suretiyle toplumdaki birlik beraberliğin yeniden sağlanmasında etkin rol üstlenmiştir. Bu durum aynı zamanda Osmanlı Türkiye'si için önemli bir şans kabul edilmiştir.[65]

XIV. Yüzyılın ilk yarsında Bursa ve havalisinin fethine katılan Abdal Musa, Yıldırım Bayezîd döneminde alperen yani gazi-savaşçı bir derviş olarak görev yapmıştır. Seyit Ali Sultan (Kızıl Deli) (ö. 805/1402) ile Seyit Rüstem Gazi Dimetoka fethine katılmış, yine Fatih döneminde Rumeli ve civarının Kalenderi şeyhi Otman Baba (Hüsam Şah) önemli bir rol oynamıştır.[66]

Öyleyse buradan Yıldırım Bayezîd'in tasavvuf erbabıyla ilişkisini sadece Emir Sultan ile sınırlı bırakmadığını öğreniyoruz. Padişah, hicrî 911 yılında İstanbul'da bir tekke inşa ettirip burayı Emir

62 Nihat Sami Banarlı, *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*, 4. Baskı (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2008), 47.

63 Rüknettin Akbulut, *Emir Sultan* (Bursa: Hâkimiyet Matbaası, 1962), 19-21.

64 Ankara Savaşı mağlubiyetinden sonra Amasya'da bulunan Çelebi Mehmed Molla Ali'yi yanına davet edip kardeşler arası kavgada maskara olduklarını söyler. 'Ben bu fesada karışmak istemem, tacı tahtı bırakıp beraber hacca gidelim' der. Çelebi Mehmed bunları söylerken ağlar. Her ikisi istihareye yatarlar. Çelebi Mehmed rüyasında dedesi I. Muradı görür, yanında Emir Sultan da vardır. Emir Sultan Çelebi Mehmed'e rüyasında bir kılıç bir de eğerlenmiş at verir. 'Haydi yiğidim! Dinin esaslarını yerine getir' der. Çelebi önce direnir, sonra atına binip Gelibolu tarafına gider. Bu zat daha sonra I. Mehmed adıyla Osmanlı tahtına geçer. Bk. Muammer Yılmaz, *Osmanlı'nın Mânevî*, 85.

65 Mehmet Demirci, *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar* (İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2005), 27-30.

66 Ahmet Yaşar Ocak, *Menâkıbnâmeler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 21.

Buhârî'ye vermiş, Yavuz Selim ise bu tekkeye bir çeşme yaptırmıştır.[67] Yıldırım Bayezîd Kazerûnî dervişlerine 1399 yılında Bursa'da bir zaviye yaptırıp, vakıflar kurmuş vakfiyede şu ifadeler yer almıştır: "Murad Han oğlu Bayezîd Han... riyâ ve sum'adan hâlî bir niyetle Bursa'da kale altı denilen yerin arka tarafında tarîk-i âmın önünde bir zâviye-i şerîfe kurdu. Bunu Şeyh Ebû İshak Kâzerûnî ashabına, adet olduğu veçhiyle âyende ve revendelerin, misafirlerin, mukimlerin... mümkün mertebe i'zaz ve ikramları hizmetlerini ifâ için vakfetti."[68]

Netice itibariyle Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde padişahlar yanlarında pek çok ahî dervişini barındırmış ve bulundurmuştur.[69] Zira devleti kuran hânedanlık ile tarîkatlar aynı sosyal ve toplumsal yapıyı paylaşmakta, aynı inanç ve zihin yapısına sahip olmakta, bu da belli oranda karşılıklı saygı görme ve göstermeyi gerekli kılmaktadır. Ancak somut olarak Karamanlı bir ahî dervişi Şeyh Edebâlî'nin Osman Bey'e kızını vermesiyle, devlet-meşâyih arasında cereyan edecek münasebetin alt yapısını oluşturulmuş, Yıldırım da babasıyla birlikte bir müddet ahî memleketi Ankara'da ikamet ederek bu tasavvufî ekolü yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Yıldırım ile Şeyh Emir Sultan arasındaki ilişki diğer ilişkilerin çok ötesindedir. Zira Osmanlılarda bir padişah ile sûfî arasında kurulan ikinci akrabalık bağı bu ikisi arasında tahakkuk etmiştir.

Kaynaklar Yıldırım Bayezîd'in kişiliği hakkında farklı bilgiler sunmaktadır. Bazıları ahlâken onu müspet ve mazbut değerlendirirken, bazıları padişahın birtakım zafiyetlerinin bulunduğuna vurgu yaparlar. Yıldırım Bayezîd o dönem mülk âleminin Sultân-ı İklîm-i Rûm'u, Emir Buhârî ise aynı dönem melekût âleminin Sultanı olarak tanınır. Yine o *Sefîne-i Evliyâ* müellifi Hüseyin Vas-

67 Alexander Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, Trc. İhsan Durdu (İstanbul: Ufuk Yayınları, 2008), 221.
68 Mustafa Kara, *Bursa'da Tarîkatlar ve Tekkeler* (Bursa: Uludağ Yayınları, 1990), 18.
69 Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu*, 88.

sâf'ın (ö. 1929) ifadesiyle, "Civâr-ı Hazret-i Emir, İstanbul'un Eyüb Sultan'ı mesabesindedir."[70]

IV. Padişah-Sûfî İlişkilerinde Yıldırım Bayezîd-Emir Sultan Örneği

Yıldırım Bayezîd ile Emir Sultan arasındaki yakın ilişkiye geçmeden önce her iki şahsiyetin biyografik bilgisine göz atmakta yarar vardır:

1. Yıldırım Bayezîd

I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bayezîd 1354 yılında doğmuştur. 1381 yılında Germiyanoğlu Süleyman Çelebi'nin kızı Devlet Hatun ile evlenmiştir. Konumuzla ilgisi bakımından, Yıldırım Bayezîd'in belli bir tarîkattan el aldığına dair kaynaklarda ciddi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Enver Behnan Şapolyo (ö. 1972) kaynak göstermeksizin onun ve oğlu Çelebi Mehmed'in (ö. 825/1421) Zeyniyye tarîkatına intisap ettiklerini yazar.[71] Padişah 8 Mart 1403 yılında vefat etmiş, cenazesi tahnit edildikten sonra yine bir veli olan Şeyh Mahmud Hayrânî (ö. 667/1269) türbesine tevdi edilmiştir.[72]

Kendisine "Yıldırım" lakabı Frenk Yazısı Savaşı nedeniyle gösterdiği cesaret ve atılganlığı nedeniyle verilmiştir. Osmanlı tarihçisi Ahmet Cevdet Paşa'ya göre (ö. 1895) Yıldırım Bayezîd harp meydanında pervasız, cesur, heybetli, öfkeli, çabuk tedbirli ve hareketli bir hükümdardır. Düşman onu memleketin bir ucunda zannederken, şimşek gibi öbür ucunda görünür. Bundan dolayı komutanlar kendisine "Yıldırım" lakabını vermiştir. Benzer görüş Uzunçarşılı'ya aittir. Bayezîd her tarafa çabuk yetiştiği için "Yıldırım" unvanı almıştır.[73] Nezihe Araz ise (ö. 2009) Evliya Çelebi'nin görüşüne istinaden Yıldırım lakabının padişaha Eflak ve Boğdan'a

70 Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rûmî* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 7.
71 Şapolyo, *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi*, 501-502.
72 Mükrimin Halil Yinanç, "Bayezîd I", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1949), 2: 388.
73 Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 248.

geçtiği, beldeler fethettiği için Emir Sultan tarafından verildiğine inanmaktadır.[74]

Osmanlı topraklarını genişleten padişahın bu ani ve süratli fetihleri müttefik haline getiremediği bazı prensler tarafından fırsat haline dönüştürülüp Macar ve Venediklilerce yeni bir Haçlı Seferleri'nin başlamasına sebebiyet vermiştir. Bu cümleden hareketle padişah Niğbolu'yu kuşatmış, düşmanı bozguna uğratmış ve büyük bir zafer elde etmiştir (1396). Bu arada İstanbul muhasarasına girişen Yıldırım Bayezîd bunda başarılı olamamıştır. Cevdet Paşa kendi yazdığı Tarih kitabının I. Cildi 35. Sayfasında, Yıldırım Bayezîd zamanında İstanbul'un fethedilememesini o dönemin ıyş u işret, zevk u sefasına bağlamaktadır. Ancak fetihte başarılı olamayan padişah, Bizans İmparatoru Manuel'e İstanbul'da bir Türk mahallesinin kurulması, cami inşası ve kadı tayininde etkili olmuştur.

Ahmed Cevdet Paşa'nın tasviriyle koç burunlu, aslan simalı, ela gözlü, kumral sakallı, derisi kırmızıya bakar, beyaz ve yuvarlak yüzlü, vücudu kuvvetli, harp meydanlarında pervasız, cesur, heybetli, öfkeli, çabuk tedbirli ve hareketli olan padişah her gittiği yerden zaferle dönmüştür. Ancak bir zaman sonra padişaha gurur galip gelmiş, türlü zevke, eğlenceye ve işrete dalmış, daha önce evlendiği Sırp kızının güzelliği onu devlet işlerinden alıkoymuştur.[75] Osmanlı tarihi hakkındaki çalışmalarıyla tanınan İ. Hakkı Uzunçarşılı ise padişahın dikkat çeken özellikleri konusunda tarihçilerin ittifak ettiğini beyanla bazı bilgiler paylaşır. Buna göre; Yıldırım Bayezîd azim ve irade sahibi, cevval ve cesur, mizaç itibariyle asabi, şedid, hırçın ve inatçı bir yapıya sahiptir. Her ne kadar içkiye müptelası nedeniyle asabı bozulsa da halkına karşı gayet adildir.[76]

Bazı eski Osmanlı tarihçileri de aşağı yukarı benzer görüşler ileri sürerler: Yıldırım Bayezîd mağrur, mütekebbir ve hod-rey bir

74 Araz, *Anadolu Evliyaları*, 36; İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise her ne kadar Evliya Çelebi bu unvanın damadı Emir Sultan tarafından verildiğini söylese de, henüz o tarihte Emir Sultan genç olduğu için bu kayıt gerçek olamaz der. (Bk. Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 248.)

75 Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya*, 6: 353.

76 Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 322-323.

hükümdardır. Bir taraftan Sırp prensesi, diğer taraftan veziri Ali Paşa onu sefahate alıştırmış, döneminde hâkimler irtikâp ve rüşvete başlamıştır. Hatta bir kısım fazilet sahibi zevat bu durumu gerek doğrudan gerekse kinaye tarikiyle Sultan'a acı acı ihtarda bulunmak suretiyle ifade etmişlerdir. Ancak padişahtaki bu bozulmanın başlangıçta olmadığı, Sırp kızıyla evlendikten sonra başladığı iddia edilmektedir. Buna göre Yıldırım Bayezîd, ilk saltanat ve zafer yıllarında gayet perhizkâr, feragatli ve takva dolu bir hayat sürmekteyken, bu izdivaçtan sonra hayatı sefahat ve işretle yer değiştirmiştir. Bu kontrolsüz gidişin cemiyette meydana getirdiği laubaliliğe Emir Sultan müdahale etmiş, padişahın yaptırdığı camiye meyhane[77] konulması teklifi onda yeni bir değişim ve dönüşüme vesile olmuştur.[78]

Bütün bunlara karşın Mükrimin Halil Yinanç (ö. 1961) ise padişahın zevk ve sefa düşkünlüğü konusunda mübalağa yapıldığı kanaatindedir. Zira pek çok tarihçinin de isabetle kaydettiği gibi o, 1389 yılında babası Sultan Murad'ın bıraktığı 500.000 m² toprağı on üç sene gibi kısa bir sürede 942.000 m² ye çıkarmış ve at sırtında bir uçtan öbür uca koşmuştur. Osmanlı Devleti Batı Avrupa'dan Orta Asya'ya, Mısır'dan Altın Orda alanına kadar dönemin ulusla-

77 Halk arasında anlatılagelen bir menkıbeye göre padişah ile Emir Sultan arasında bir diyalog gerçekleşir: "Yıldırım Bayezîd Ulucami'yi tamamlamıştı. Cami Cuma günü ibadete açılacak ve ilk Cuma Namazı kılınacaktı. O gün devrin paşaları, devlet ricali, bilgin ve kadılar davet edilmişti. Davet edilenler arasında Bursa kadısı ve enistesi (damadı) olan Emir Buhari (Emir Sultan) da vardı. Namazdan sonra padişah Emir Buhari'ye; 'Camiyi nasıl buldunuz?, bir eksiği var mı? Diye sordu. Bir hayli zamandan beri cemaatle namaz kılmayı terk eden ve camiye gelmeyip sarayında iyş u nuşa dalmış Bayezîd'in bu halini beğenmeyen Emir Buhari: 'Gayet müstesna bir cami olmuş. Bu camide ibadet edildikçe Allah sana hayır ihsan eylesin. Lakin caminin bir eksiği vardır. Nedür? Ne ola ki...? Dört köşesinde bir meyhane eksiktir. Cami ile meyhanenin ne ilgisi vardır? Siz hayli zamandır camiye değil meyhaneye devam eder oldunuz. Meyhaneye gelince camiye yaklaşmış olurdunuz." (Bk. Ünal, *Osmanlı'nın Fazilet*, 30-31) Benzer rivayetin bir diğer versiyonu meyhaneyi duyan padişah birden şaşırır. Emir Sultan, niye şaşırdınız? Bilmez misin mü'minin kalbi Allah'ın evidir. Allah'ın evini (kalp) meyhane haline getirirsin de, kendi yaptığın camiye neden meyhaneyi garipsersin?' der." (Bk. Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya, 6: 318-319: Çoruh, *Emir Sultan*, 156-255; Ünal, *Osmanlı'nın Fazilet*, 30-31; Araz, *Anadolu Evliyaları*, 34-39; Gündüz, *Osmanlılarda Devlet*, 21-22; Muammer Yılmaz, *Osmanlı'nın Mânevî*, 80-81.

78 Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, 21-22.

rarası siyasetin odak noktasını oluşturmuştur.[79] Böyle bir padişah işret âlemine vakit bulamayacaktır.

Benzer bir yaklaşım bu defa Arap tarihçi Ahmedî'ye aittir. Ona göre, Yıldırım Bayezîd Hz. Ömer'in adaletini tecessüm ettiren bir padişah olarak eline içki şişesi almamış, çeng ve ney dinlememiştir.[80] Arapça kaleme alınan bir diğer tarih kitabında padişahın adalet sahibi, halkına düşkün, kâfirlere karşı cihatta bir benzerinin olmadığı rivayet edilir.[81] Mısırlı ilim adamı İbn Hacer de (ö. 853/1449) benzer şeyler söyler: "Bayezîd yeryüzündeki hükümdarların en iyilerinden biridir. Kendisinden korkulur. İlmi ve âlimleri sever, şikâyeti olan kimse ona bizzat ulaşabilir. Memleketinde emniyet o derece mevcuttur ki, bir adam tek başına eşya ve mal, yükleriyle hiç kimse tarafından herhangi bir saldırıyla karşılaşmadan seyahat edebilir."[82]

Yukarıda ifade edildiği gibi Neşrî de (ö. 927/1520), padişahın içkiyi Sırp kızından öğrendiğini, o vakte kadar Osmanlı neslinin asla şarap içmediğini beyan eder. Ancak aynı tarihçi bir zaman sonra onun içkiden vazgeçtiğini, Ulucami inşa ettiğini belirttikten sonra, "ulemây-ı izâm ve meşâyih-i kirâmla müsâhabet idüb icra-i şer-i kavim üzere müstakîm olub, âlemi mezâlimden hâlî kılub bir veçhile adl itti ki ganî ve fakir, azîz ve hakîr, kavî ve zaif hep ânın zıll-i himayesinde âsude olurlar" der. Neşrî devamla, Âl-i Osman'ın sadık bir soy olduğunu, nâ-meşru hareket etmediklerini, ulema yasak dediğinde kaçındıklarını, ancak Yıldırım Bayezîd zamanında âlimlerde bazı bozulmaların bulunduğunu sözlerine ekler. Yine aynı zata göre "onun salah ve zühdünü, salihlere karşı itibarını diller ikrardan acizdir, meşâyıha ikramı ise haddinden fazladır."[83] Bursalı tarihçi Neşrî'nin bu tespitlerini doğrular bir baş-

79 Halil İnalcık, "Bayezîd I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 5: 231-234.
80 Mehmet Fatih Şeker, *Osmanlı Entelektüel Geleneği* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 84.
81 Ahmed b. Zeyni Dahlan, *ed-Devletü'l- Osmaniyye mine'l- kitâbi'l- futûhâti'l- islâmiyye* (İstanbul: Hakikat Kitabevi, 1990), 2: 120-121.
82 Çoruh, *Emir Sultan*, 157.
83 Neşri, *Cihannumâ*, 1: 331, 333, 337, 361.

ka hadise daha anlatılır: Buna göre zamanın Bursa Kadısı Molla Fenârî (ö. 834/1430), Yıldırım Bayezîd'in yüzüne, "Siz cemaate gelmiyorsunuz, ben sizin şahitliğinizi kabul edemem" demiş, padişah da onun bu adalet ve hükmüne rıza göstermiştir.[84] Şahitliğin kabul edilmemesi konusunu Molla Fenârî'ye atfedenler olduğu gibi damadı Emir Sultan ile ilişkilendirenler de vardır.[85] Netice itibariyle, başlangıçta zaferlerin getirdiği gurura mağlup olan padişah, zamanla bu davranışlarını ıslah etmiş, Emir Sultan ile kurduğu akrabalığın da tesiriyle daha merhametli, adil bir tavır sergilemiştir. Bizim şahsi görüşümüz de onun hakkında ileri sürülen yergilerde abartı yapıldığı yönündedir.

2. Emir Sultan

Asıl adı Muhammed Şemseddin olan Emir Sultan 1368 yılında Buhâra'da doğmuştur. 1429 yılında 63 yaşında Bursa'da vefat etmiştir. İsmail Beliğ'in (ö. 1142/1729) *Güldeste*'sinde ifade edildiği gibi, "Cenab-ı Hakk'ın füyûzâtına mazhar kerâmet sahibi, velâyet tahtının sultanı" Seyyid Şemseddin Emir Sultan Hazretleri; mücadele, mücahede, riyazât, zikir, dua, niyaz, tazarru', cihad, hizmet ve sa'y-u gayret dolu bir hayatta bin bir tatlı hatıra bıraktıktan sonra 1429 yılında Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Vasiyeti gereği naaşı ve cenaze namazı Ankara'dan gelen Hacı Bayram Velî tarafından yıkanmış ve kıldırılmıştır.[86]

Kaynaklarda uzun boylu, güzel yüzlü, seyrek sakallı Emir Sultan'ın on iki terkli taç üzerine yeşil imame sardığı, ömrünü zühd ve takva içinde geçirdiği, ibadet ve irşatla meşgul olduğu yazılıdır. Emir Sultan'ın soyu Hz. Hüseyin'e dayanır. Babası Seyyid Ali'dir. Bu zat "çömlekçi" manasına gelen "Emir Külâl" lâkabı ile tanınan ve devrinin önemli mutasavvıflarından biridir. Seyyid olması hasebiyle peygamber sülâlesinin altın silsilesine dâhildir. Soyları iti-

84 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, VI: 356; İsmail Hami Danişmed, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 5: 109; Çoruh, *Emir Sultan*, 158; Hasan Basri Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları* (İstanbul: y.y. 1964), 27.

85 Cezzar, *Mufassal Osmanlı*, 1: 205.

86 Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2009), 71.

barıyla ona "Emir", Buhara'da doğmalarından dolayı "Emir Buhârî" veya "Emir Şemseddin-i Buhârî" denildiği gibi, velî olmasından ve aynı zamanda Sultan Yıldırım Bayezîd'e damat olmasından dolayı da "Emir Sultan" adı verilmiştir. Ancak bu zatın hemşerisi ve aynı adı taşıyan İstanbul'da ilk Nakşî tekkesini kuran Emir Buhârî (ö. 922/1516) ile karıştırılmaması gerekir.

Emir Sultan ilk tahsilini Müslümanlığın yoğun biçimde yaşandığı aile ocağında alır. İlk hocası babası Emir Külâl'dır. Babası, yedi yaşında annesi vefat eden oğlu Muhammed Şemseddin'in örnek bir insan olarak yetişmesi için elinden gelen her gayreti göstermiştir. Ayrıca babasının önde gelen müritlerinden Şeyh İsa gibi zamanın ünlü mutasavvıflarının sohbetlerine katılarak olgunlaşmıştır. Emir Sultan, kendisi on sekiz yaşlarında iken babasını kaybetmiş, bir süre babasının yakın dostları ve özellikle Seyyid İsa'nın yanında kalarak eğitimini tamamlamıştır.

Emir Sultan atmış üç yıllık hayatı içinde pek çok seyahatler yapmıştır. Zamanın ilim ve irfan yuvası olarak bilinen Merv, Nişâbur, Isfahan, Bağdat ve Basra üzerinden Hicaz'a ulaşmıştır. Önce hac görevini Mekke'de ifa etmiş daha sonra Medine'ye geçmiş, bir müddet Hz. Peygamber'e mücavir olarak yaşamıştır. Medine'de daha fazla kalamamış, Hz. Peygamber'in mânevî işaretiyle, yeni imparatorluğun merkezine seyahat için Hz. Peygamber'den destur almıştır. Emir Sultan, bu mânevî işaret üzerine hacca gelen Buharalılardan ve bazı Medinelilerden oluşan kafile ile Anadolu'ya hareket etmiş, Kudüs'e uğrayıp Mescid-i Aksa'yı, Ömer Camii'ni ve orada bulunan peygamberlerin ve sâlih zatların kabirlerini ziyaret ederek Şam'a gelmiştir. Şam'da Bilâl-i Hâbeşi, İbnü'l-Arabî, Humus'ta Halid bin Velîd, Halep'te Hz. Zekeriyya, Antakya'da Habîb-i Neccâr, Konya'da Sadreddin-i Konevî ve Mevlâna Celâleddin'in kabirlerini ziyaret etmiştir. Karaman, Kütahya güzergâhından yol alıp, İnegöl üzerinden Bursa'ya ulaşmıştır. Kafile Bursa'nın doğu kısmında Gökdere vadisinde konaklamıştır. Emir Sultan çevresindeki muhib ve müridlerine, Evliya Çelebi'nin dediği gibi: "Ey kardeşler! Bizim ömrümüzün kandili bu şehirde

sönecek, makamımız bu şehir olacak" demiş ve böylece Bursa'yı mesken tutmuştur. Bütün yolculuğu süresince başının üstünde üç mumun ona ona eşlik ettiğine inanılır. Nihayet mumların söndüğü Gökdere mevkiinde münzevî bir şekilde, gözlerden ırak ikamet edilir.[87]

Emir Sultan Bursa'ya geldiğinde muhtemelen yirmi veya yirmi bir yaşlarındadır. Padişah ise o zaman yirmi dokuz yaşlarındadır. Halk arasındaki inanca göre Hz. Peygamber "Rum'un ışığı ve ruhu" olarak nitelendirdiği Emir Sultan'a doğrudan doğruya devrin padişahını aydınlatma görevi vermiştir.[88]

İslam Ansiklopedisi'nde yer alan bir makalede Emir Sultan'ın bir Türk velîsi olduğuna yer verilir. Yıldırım Bayezîd'in ilk zamanlarında Buhâra'dan Bursa'ya gelmiş, Bursa muhitinde ahali tarafından kısa sürede rağbet görmüş, içlerinde Molla Fenârî, Molla Yeğan (ö. 866/1461) ve Alî-i Rûmî'nin de bulunduğu âlimler ve meşâyıh ile iyi ilişkiler kurmuştur.[89]

Emir Sultan'ın mensup olduğu tarîkat hakkında bazı çelişkili ifadeler göze çarpar. Onun Nakşîlik veya Halvetîlikten[90] neşet eden Nurbahşî tarîkatı[91] ya da Kübreviyye tarîkatına bağlı olduğu söylenir. Tasavvuf tarihinde Nakşbendiyye'nin Nurbahşiyye diye bir kolu yoktur. Halvetiyye'nin ise silsilesi Kübrevîliğine ulaşan Nurbahşiyye adında bir kolu vardır. Ancak kurucusu Seyyid Muhammed Nurbahş (ö. 870/1465) Emir Sultan'ın vefatından otuz beş yıl sonra ölmüştür. Dolayısıyla Nurbahşî koluna değil doğrudan babası kanalıyla Kübreviyye tarîkatına mensup olması daha makul gözükmektedir. Nitekim Mustafa Kara Kübreviyye tarîkatı-

87 Tanpınar, *Beş Şehir*, 129.
88 Araz, *Anadolu Evliyaları*, 37.
89 Cavid Baysun, "Emir Sultan", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1988), 4: 261-263; Hasan Basri Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü (XVII. Yüzyıl)* (Bursa: Gaye Kitabevi, 2000), 91.
90 Ahmet Yaşar Ocak, menâkıbnamelerde şeyhin Halvetîlik içinde mütalaa edildiğine dikkat çeker. Bk. *Menâkıbnâmeler*, 58-59.
91 Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf*, 92-93; Kara, *Metinlerle Osmanlılarda*, 114; Hüseyin Algül-Nihat Azamat, "Emir Sultan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1995), 11: 147.

nın Bursa'daki ilk büyük temsilcisinin Emir Sultan olduğunu söyler.[92] Keza XV. asrın, ilk yarısında Kübreviyye tarîkatı Emir Sultan ve müritleri vasıtasıyla Anadolu'ya yayılmış, ancak tarîkat XVI. yüzyıl sonlarına kalmadan varlığını yitirmiştir.[93]

Şeyhin tarîkatı gibi evliliği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmektedir. Daha sonra detaylı temas edileceği üzere Yıldırım Bayezîd'in bu evliliği istemediği, ya da bu evlilikten haberi olmadığı rivayet edilmektedir. Bununla birlikte bazı kaynaklar Yıldırım Bayezîd'in kızını isteyerek şeyhle evlendirdiğini kaydeder.

3. Yıldırım Bayezîd-Emir Sultan İlişkisi

Padişahla şeyh arasında kurulan ilişki bir evliliğe dayanmaktadır. Emir Sultan devrin padişahının kızıyla evlenmiş ve saraya damat olmuştur. Bu evlilikten bir erkek ve iki kızı dünyaya gelmiştir.[94] Evliliğin şekli konusundaki rivayetler muhteliftir. Bir rivayete göre Hundî Fatma Sultan, rüyasında Hz. Peygamber'den aldığı mânevî bir emir üzerine, Emir Sultan'la evlenmiştir. Bu durumda bir padişah kızının âlim ve arif bir zatla evlenmesi Osmanlı Tarihi'nin ilklerindendir. Böylece Molla Fenârî'nin (1350-1430), ifadesiyle Osmanoğulları Hz. Peygamber ile dünürlük gerçekleştirmiştir.[95] II. Murad döneminde ilk Osmanlı Şeyhülislamı olacak Molla Fenârî dönemin Bursa kadısı olarak bu nikâhı kıymıştır. Hatta kadı nikâhı kıymakla kalmaz o dönemde sarayda Kur'an-ı Kerim hocası olan Emir Sultan'a karşı derin bir hürmet besler ve şeyhin Bursa'da bulunmasını Osmanlı devleti için bir şeref sayar.[96]

Yukarıda ifade edildiği üzere Emir Sultan'ın Yıldırım Bayezîd'in kızıyla evlenmesi hakkında bazı farklı görüşler ileri sürerler. Kaynakların bir kısmına göre padişahın bu evlilikten haberi yoktur.

92 Kara, *Bursa'da Tarîkatlar ve Tekkeler*, 26-142; Osman Türer, "Osmanlı Anadolu'sundaki Tarîkatların Genel Dağılımı", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfîler*, Haz. Ahmet Yaşar Ocak (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005), 207-247.
93 Öngören, "Osmanlı Türkiyesi'nde Tarîkatlar", 19.
94 Çoruh, *Emir Sultan*, 43-93.
95 Ahmet Bayer, *Emir Sultan Hayatı ve Menkıbeleri* (Bursa: Sultan Kitabevi, 1995), 55.
96 Çoruh, *Emir Sultan*, 108.

Dolayısıyla duyunca çok hiddetlenmiş, hatta damadını öldürmek için müfrezeler hazırlatmıştır. Bu durumda padişah Edirne'de bulunduğu bir sırada, eşi Devlet Hatun ondan habersiz kızını şeyhle evlendirmiştir. Devlet Hatun'un padişaha haber vermeyişini, kendinden izin almadan Sırp kızıyla evlenmesine bağlayanlar vardır. Algül ve Azamat tarafından yazılan "Emir Sultan" maddesinde, Mecdi ve Beliğ'den naklen Yıldırım Bayezîd'in kızını isteyerek kendi eliyle Emir Sultanla evlendirdiği yazılmıştır.[97] Evliliğin gerçekleşmesiyle ilgili bu haberleri paylaştıktan sonra konunun detayına geçmek istiyoruz:

Baldırzâde (ö. 1044/1634),[98] Mehmed Şemseddin (ö. 1936) [99], Yenişehirli Yahya ve Nezihe Araz (ö. 2009)[100] evliliğin padişahın bilgisi dışında gerçekleştiğini savunurlar. Hatta Yenişehirli Yahya, padişahın Emir Sultan'ı öldürmek için bir müfreze gönderdiğini iddia eder. Ancak onu öldürmek için gelen kişiler Emir Sultan'ın mânevî gücü karşısında başarısız kalır ve olay gerçekleşmez. Bursa'daki "Kadidler Mezarlığı" (kaskatı kesilmek/donakalmak) adı buradan kalmaktadır. Bununla ilgili bir diğer rivayette ise, Süleyman Paşa kumandasındaki kırk asker şeyhi öldürmek için Edirne'den Bursa'ya gelmiş ve emri yerine getiremeden orada can vermişlerdir.[101]

Nikâhın Bursa kadısı Molla Fenârî tarafından kıyılmasının izinsiz evliliğe yönelik tepkiyi azaltmaya matuf olduğu söylenir. Hatta söylence doğruysa buna göre kadı, evliliğe karşı çıktığı için hayli hiddetlenen padişaha ortadaki dedikoduları önlemek adına bir mektup yazar ve mektubunda şunları söyler:

> "...Emir Sultan'ın Resûl-i Ekrem'in (as) neslinden değerli bir kimse olduğunu bilesiniz. Hz. Peygamber'in neslin-

97 Hüseyin Algül, Nihat Azamat, "Emir Sultan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 11: 146-148.
98 Baldırzâde Selîsi Şeyh Mehmed, *Ravza-ı Evliyâ*, Bursa Eski Eserler Kütüphanesi, Orhan Kitaplığı, Nr: 1018/1, 4b.
99 Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları, Yadigâr-ı Şemsi I-II*, Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 37-38.
100 Araz, *Anadolu Evliyaları*, 38.
101 Algül-Azamat, "Emir Sultan", 11: 147.

> den Anadolu'ya bunun gibi değerli bir zât gelmemiştir. Buhâra'dan peygamber soyundan böyle bir kişinin buraya gelmesi büyük bir mutluluktur. Ne mutlu size ki, Peygamberlerin Sultanı ile dünür oldunuz. Dünya ve âhirette mutluluğunuza vesile olacak işlerinizin giderek çoğalmasını Allah'tan dilerim. Şunu da bilmenizde fayda vardır ki, damadınız olan bu zât, Peygamber Efendimiz 'in, 'Ümmetimin âlimleri İsrailoğulları'nın peygamberleri gibidir.' hadisinde işaret ettiği şahsiyetlerden biridir. Hele hele Hz. Peygamber'in soyundan olması onun değerini bir kat daha artırıyor. Biz Hz. Resûl'den sonra bunlardan gördüğümüz eser ve tecellilerin başka hiç kimseden naklolduğunu görmedik..."[102]

Bu mektupta buna benzer bir suikast teşebbüsünde daha bulunulursa bütün şehrin helak olacağı ifade edilir.[103] Rivayet odur ki bahse konu mektup üzerine padişah Bursa'ya adamlar göndermiş ve Emir Sultan'dan özür dilemiştir.[104] Burada bir abartı var mıdır? Yok mudur? Onu bilemeyiz. Çünkü bir padişahın kolay kolay özür dilemesi devlet geleneği ile mutabık değildir. Ancak doğruysa bir özür olmasa da padişahın bundan üzüntü duyduğu kesindir. Kanaatimizce Bursa kadısının nikâh kıymasını muhtemel tepkileri azaltmaya matuf görüp bunu habersizliğe yorumlamak pek uygun düşmemektedir. Zira bir padişahın kızının nikâhının devrin kadısı tarafından kıyılmasından daha doğal bir şey olamaz.

Mehmed Mecdî (ö. 1000/1591) Evliya Çelebi ve İsmail Beliğ gibi bazı ilim adamı ve tarihçiler ise bu evliliğin padişahın kendi isteğiyle ve bilgisi dâhilinde gerçekleştiğini söylerler. Evliya Çelebi, Bursa ahalisinin emirin ayağına yüz sürüp müridi olduğunu, bizzat Yıldırım Bayezîd'in dahi emirin atının yanında yaya yürüyüp, ona biat ettiğini ve tertemiz kızını onunla nikâhladığını anlatır.[105] Algül ve Azamat *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'ne yazdıkları makalede, bu evliliğin ondan habersiz değil, bilakis bilgisi dâhilinde ol-

102 Çoruh, *Emir Sultan*, 135-136.
103 Algül-Azamat, "Emir Sultan", II: 147.
104 Çoruh, *Emir Sultan*, 132-133.
105 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Sad. Zuhuri Danışman (İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1314), 3: 49-50.

duğunu ifade ederler.[106] Buna göre Emir Sultan padişahın kızıyla evlenme isteğini Sadrazam Çandarlı Ali Paşa'ya (ö. 809/1406) müracaat ederek bildirmiş ve bu konuda onun aracılığını istemiştir. Çandarlı ise bu talebe karşın, "Sen fakir bir dervişsin. Soyunuzu ve haddinizi neden bilmezsiniz?" diye azarlamış, bu olayı duyan padişah Sadrazamı huzuruna çağırıp, şarkın en büyük âlimine çok ayıp ettiğini söylemiş ve şöyle demiştir: "Biz asalete önem veririz. Bu sebeple biz kerimemizi ilim sahibi şarkın tanınmış âlimine vermek isteriz. Onu kendimize damat edinmeyi münasip buluruz."[107]

Evlilikle ilgili bu bilgileri tevhit etmek gerekirse, padişahın başlangıçta her ne kadar bu evlilikten haberi olmasa ve hiddetlense de[108], daha sonraları buna rıza gösterdiği ve büyük bir memnuniyet duyduğudur. Kayınpeder-damat ilişkisi karşılıklı saygı içerisinde devam etmiş, Yıldırım Bayezîd bazı konularda şeyhin görüşlerine başvurmuştur. Evlilik sonrası kurulan bu sıhriyet bağı hem kendi şahsında birtakım değişikliklere vesile olmuş, hem de idare ettiği toplumun mânevîyat ve idaresine yeni bir dinamizm getirmiştir. Nitekim Emir Sultan'ın ilim ve mânevîyattaki büyüklüğünü anlayan Yıldırım Bayezîd onunla iftihar etmiş, Niğbolu Savaşı sonrası[109], yirmi cami yaptırma adağını da Emir Sultan'ın tavsiyesi üzerine yirmi kubbeli bir Ulucami yaptırarak gerçekleştirmiştir. Bu camii Niğbolu zaferinden sonra elde edilen ganimetlerle, bir başka ifadeyle padişaha düşen hisseyle inşa edilmiştir. Bundan başka Anadolu ve Rumeli'de bir kısım hayratlar daha yaptırılmıştır. Bursa'da Kâzerûnî tarîkatına tahsis edilen tekke de böyledir.[110]

106 Algül-Azamat, "Emir Sultan", II: 147.
107 Ünal, *Osmanlılarda Fazilet*, 30.
108 Öcalan, *Bursa'da Tasavvuf*, 92.
109 Padişahla Emir Sultan arasında geçen diyalog şu şekilde cereyan etmiştir: "Anadolu'dan sefer sonrası Bursa'ya dönen padişahı şehrin kapısında karşılamışlar, bunlar arasında Emir Sultan da bulunmuştur. Padişah onu görünce, Niğbolu muharebesi esnasında kolunu saran genç askeri hatırlar. Bu, ondan başkası değildir. Padişah yanına çağırıp, 'o el çabukluğu neydi?' diye sorar. Emir Sultan, Fetih Suresi onuncu ayeti okur, Padişah tekrar bir soru sorar. 'Ya o mendilin yarısı ne oldu?' Deyince, Emir Sultan: 'Babacığım!, o mendilin yarısı cebimdedir. Bendeniz damadınız Muhammed Şemseddin'im" der. Bk. Komisyon, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, 13: 155.
110 Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, I: 323.

Padişahın inşa ettirdiği caminin açılışı onun arzusu istikametinde damadı Emir Sultan tarafından yapılmış, ancak padişahın ilk Cuma hutbesini okuma teklifi kabul edilmemiştir. Bir başka deyişle, Cuma namazını damadı Emir Sultan'dan rica eden padişaha şeyh, "Gavs-ı a'zam bu şehirde iken bu hizmet bize münasip değildir." diyerek imamet ve hitabet görevini Hamidüddîn Aksarâyî'ye ihale etmiştir.[111] Hutbeyi o zamana kadar halk tarafından tanınmayan ve Emir Sultan'ın "gavs-ı a'zam" olarak nitelendirdiği Somuncu Baba diye bilinen Şeyh Hamüdiddîn Aksarâyî irad etmiş, ancak "sırrımı fâş ettin" diyerek bir müddet sonra adı geçen şeyh Duaçınarı mevkiinden hareketle Bursa'yı terk etmiştir.[112]

Daha önce ifade edildiği gibi padişahların savaşa çıkarken tanınmış bir tarîkat şeyhini yanlarında götürmeleri âdettendir. Bu, Osmanlı'da ilerleyen süreçte "Ordu Şeyhliği" olarak daha müesses bir hal alacaktır. Yıldırım Bayezîd'in damadı Emir Sultan Osmanlı fütuhatıyla yakından ilgilenmiş ve müritlerini cihada teşvik konusunda hayli ısrarlı davranmıştır. Yıldırım Bayezîd bir Rumeli seferinde iken kalenin fethiyle uzun süre uğraşmış, fakat kale fethedilememiştir. Askerler arasında karamsarlık baş gösterdiği sırada gaipten ortaya çıkan daha sonra Emir Sultan olduğu anlaşılan zat "feth u nusret guzât-ı müslimînindir" diyerek orduyu galeyana getirmiş ve kale düşürülmüştür.[113] Özellikle onun II. Murad döneminde İstanbul kuşatmasına (1422) yaklaşık beş yüz müridiyle bizzat katılması dikkat çekicidir. Bizanslı tarihçi Johannes Kananos'un tasviriyle vücutça iri-yarı, pek heybetli, Emir Sultan beş yüz dervişiyle orduya katılmış askerin mânevîyatını artırmıştır. Aynı tarihçi devamla, şeyhin 24 Ağustos Pazartesi günü müritlerinin başında at üstünde kılıç ve kalkanıyla surlara yaklaşıp üç defa kılıcını salladıktan sonra hücuma geçtiğini, bu işaret üzerine Türk ordusunun

111 Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler* (İstanbul: Milenyum Yayınları, 2011), 33.
112 Akgündüz, *Arşiv Belgeleri*, 61-66.
113 Resül Ay, *Anadolu'da Derviş ve Toplum*, 4. Baskı (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014), 138.

taarruza başladığını belirtir.[114] Hatta şeyh muhasaranın başarısızlığına üzülen II. Murad'ı teselli etmiş ve sabırlı olması gerektiğini söylemiştir.[115] Oruç Beğ de dervişlerin İstanbul fethine katıldıklarını şu sözüyle ifade etmektedir: "Gazâ-yı ekberdir deyüp mecmu' ehl-i İslâm'a haber olub, şeyhlerden, tekye-nişînlerden, derviş ve abdallardan hazır olanlarla Konstantin üzerine yürüdüler."[116]

Emir Sultan'ın bu etkisi sağlığı ile sınırlı kalmamış, vefatından sonra da manevi tasarrufu devam etmiştir. Nitekim Cavid Baysun, Emir Sultan'ın Buhâra'dan Rum ülkesi gibi bir gazâ diyarına hicretle Osmanlı fütûhâtıyla yakından ilgilendiğini, keza ölümünden sonra da serhat gâzilerine manevî himmetini esirgemeyip en zor zamanlarda onların yardımına koştuğuna inanıldığını ifade etmektedir. Aynı yazara göre Emir Sultan'ın menâkıp kitaplarında uzun uzun bahsedilen kerametleri onun halk vicdanında ne kadar derin izler bıraktığını ispata kâfidir.[117] Bu bağlamda Emir Sultan'ın Bursa şehrinin mânevî muhafızı olduğuna inanılır.[118]

İşte bu nedenden dolayı ölümünden sonra da Osmanlı padişahları şeyhe olan saygılarını sürdürmüşler, Bursa'ya geldiklerinde mutlaka türbesini ziyaret etmişlerdir. II. Bayezîd ve Yavuz Sultan Selim böyle yapan iki padişahtır.[119] II. Beyazıd Bursa ziyaretinde

114 Algül-Azamat, "Emir Sultan", 11: 147.
115 Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi (İstanbul:* Çağ Yayınları, 1992), 10: 185.
116 Oruç Beğ, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Nşr. Franz Babinger (Hannover: Şark Kütüphanesi, 1925), 65.
117 Baysun, "Emir Sultan", 4: 262.
118 Zalim bir hükümdar olan Timur ordusuyla Bursa'ya doğu ilerlerken, Bursa'nın sakinleri yana yakıla Emir Sultan'a gelirler. Orada yaşayan ve zamanın önde gelen dervişlerinden biri olan bu şahsa şehirlerinin geleceğinin ne olacağı sorarlar. Şeyh gelenlere, 'Bursa'nın Hızır ile Eskici Hoca'nın mânevî tasarrufunda olduğunu, bu Allah dostlarının düşmanın geldiğinden muhakkak haberlerinin olacağını' söyler. Daha sonra müritlerinden biriyle Tatar ordugâhında bulunan Eskici Hoca'ya bir mektup yollar. Mektubu aldığında sökük elbiseyi diken şeyh iğnesini sarığına sakladığı gibi aniden ayağa kalkar: 'Emir Sultan ne demişse ona uyulacaktır!' der ve askerler ne olduğunu anlamadan bu emre uyar ve dağılırlar. Bk. Garnett, *Osmanlı Toplumunda*, 38.
119 Yavuz Bursa'da türbeyi ziyaret ettiği esnada Emir Sultan ruhaniyetinden bir ses gelir: "Ya Selim! 'İnşallah Mısır'a emniyet içinde giriniz' ayetini okur. Bu sesi duyanlar, 'Müjde padişahım! Sana Mısır'ın fethi müjdelendi.' Padişahın hocası Kemal-

Emir Sultan sandukası üzerinde bulunan yeşil örtüye yüzünü sürmüş ve tevâzû ile duasını yapmıştır.

Emir Sultan, devlet-şeyh ilişkisi noktasında Yıldırım Bayezîd, Çelebi Mehmed ve II. Murad dönemlerindeki hadiselere şahit olmuş, adı geçen son iki padişaha dua ederek kılıç kuşatmış, Osmanlı sultanlarını cihada teşvik etmiştir.[120] Bunlardan Çelebi Mehmed'in oğlu II. Murad, amcası Mustafa Çelebi'nin (Düzmece Mustafa) başarılarından telaşa kapılmış ve Emir Sultan'dan mânevî yardım talebinde bulunmuştur.[121] Nitekim bu durumu Solakzâde Mehmed Hemdemi Efendi (ö. 1068/ 1657), Düzmece Mustafa ile mücadeleye giden askerin Düzmece'nin tarafını tutmaya başladığını, devlette bir parçalanma tehlikesi baş göstermesiyle, II. Murad'ın "menba-ı hidâyet sırr-ı çeşme-i velâyet" Emir Şemseddin Buhârî'den, eshâb-ı bâtıneden istimdatta bulunduğunu belirterek teyit etmiştir. Solakzâde bu bağlamda Emir Sultan'ın şu ifadelerine yer vermiştir:

> "Gerçi Düzmece'ye padişahlık mukarrer idi. Lâkin Sultan Murad'ın ilticası üzerine Resûl-i müctebâ ile üç gün buluştum. Tazarru' ve niyaz ile ayağına düştüm. Murad'ın saltanatı için ayağına vardım. Dördüncü gün onun burnundan akan kan durdu, lâkin artık Mustafa'nın cenge gücü ve kudreti kalmamıştı. Böylece Sultan Murad muradına erişti, ber-murâd oldu, Düzmece ise berbâd oldu."[122]

Bu durumda, şeyhin manevî terbiyesinde yetişen II. Murad güçlü bir şair ve ilim dostu olduğu kadar samimi bir sûfi haline gelmiştir. Adı geçen padişah bundan böyle hayatının her safhasında Emir Sultan'ın yanında bulunmaya gayret göstermiştir.[123]

II. Murad dönemindeki İstanbul kuşatmasına (1422) talebeleriyle birlikte iştirak eden şeyh, devletin zor zamanlarında etrafın-

paşazade bu esnada el-Fatiha der. Bk. Muammer Yılmaz, *Osmanlı'nın Mânevî*, 87.
120 Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı*, 1: 534.
121 Komisyon, *Doğuştan Günümüze*, 10: 183; Algül-Azamat, "Emir Sultan" 11: 147.
122 Mehmed Hemdemi Solakzâde, *Solakzâde Tarihi* (İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1297), 142-143.
123 Araz, *Anadolu Evliyaları*, 228-233.

daki halka birlik ve beraberliğin önemini anlatmıştır. Yine doğruluğuna inandığı görüş ve düşüncelerini hiç çekinmeden söylemiş, yanlış yapan idarecileri münasip bir dille ikaz etmiştir. Yıldırımı da sefihâne hayatından dolayı nadiren tenkit edebilenlerden biri odur.[124] Keza onun "emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker"i yerine getirmede çok cesur olduğu ifade edilir. Hür düşünceli, sözünü esirgemez, iyiliği emredip, kötülükten nehyederken, mevkii-mertebesi ne olursa olsun kişiler arasında hiç fark gözetmezdi. Dinin emirlerini anlatmakta herkesi eşit tutardı. Özellikle dinî değerlere uymayan tutum ve icraatlar karşısında yönetim mevkiinde bulunanlara hakikati söylemekte çok cesurdu. O gerçeği söyleyen bir münevverdi, dalkavukluk nedir, bilmezdi. Âlimlerin dalkavukluk yapmasının cihanı harap edeceğine inananlardandı.[125]

Emir Sultan'ın padişaha damat olduktan sonraki etkisi sadece etik boyutla sınırlı kalmamış, sosyal ve siyasal alana da tesir etmiştir. Bütün Bursa az zamanda onun etrafında toplanmış, bilgisi, erdemi, aşkı Bursa'yı öyle bir ışıklandırmış ki çok geçmeden Yıldırım Bayezîd bu ulunun eşiğine baş koymak durumunda kalmıştır. Böylece sanki vücut ve anlam bütünleşmiş, bu bütünlenme hünkâr sarayından aşıp taşmış, bütün Bursa'yı, bütün Âl-i Osman'ı sarıp kuşatmıştır.[126]

Şeyhin siyasî işlerle ilgisine gelince; doğrusu sûfi zevat genelde siyasetle çokça iştigal etmeseler de az veya çok meşgul oldukları doğrudur. Yeri geldiğinde vatan savunmasında harbe iştirak eden şeyh, rivayete göre devlet ve ümmet için her açıdan büyük bir yıkım olacak Ankara Savaşını (1402) önleme bağlamında büyük bir çaba sarf etmiş, ancak bunda başarılı olamamıştır. Bu başarısızlığın farklı sebepleri olabilir. Şüphesiz bunda Yıldırım'ın payı büyüktür. Nitekim *Kısas-ı Enbiya* müellifi Ahmet Cevdet Paşa kendinden evvel gelen Osmanlı sultanları gibi padişahın istişareye

124 Mehmed Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999), 21.
125 Mustafa Kara, *Bursa'da Dini Kültür* (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 330.
126 Araz, *Anadolu Evliyaları*, 34-39.

yatkın olmadığını, kendi bildiği şekilde devleti yönettiğini söyler. Cevdet Paşa, Timur'a şiddetli bir dil kullanarak mektup yazmaması gerektiğini söyleyenleri padişahın azarladığını, emektar ve halis yakınlarının nasihatine aldırış etmediğini belirterek Emir Sultan'ı tasdik eder.[127] Çünkü Emir Sultan iki İslam ve Türk ordusunun birbirini kırmaması için çok dua etmiş ve durumu padişaha bildirmiş, ancak onu bu niyetinden vazgeçirememiştir. Akıbet Yıldırım Bayezîd'in aleyhine gelişmiş, Bursa yağmalanmış hem Yıldırım Bayezîd hem Emir Sultan ve pek çok ilim erbabı esir düşmüştür. Timurlenk esir düşen Emir Sultan'ı Türkistan'a göndermek istemiş, Emir Sultan ise Bursa'ya dönmeyi arzu etmiştir. Padişah bu esareti esnasında Akşehir'de tabir yerindeyse kahrından vefat etmiştir. Şüphesiz olaylar takdir-i ilâhî etrafında cereyan eder, ancak Cevdet Paşa padişahın esir edilişini söz dinlememesine bağlamış, keramet sahiplerinden meşhur Emir Buhârî'ye kulak vermemesiyle izah etmiştir.

Bu savaşla bağlantılı bir diğer hadise eşinin babasına yardım etmek üzere Emir Sultan'dan mânevî destek talebidir. Keşfen padişahın bu savaşta mağlup olacağını bilen Emir Sultan eşi Hundi Hatun'un ısrarı üzerine tayy-i mekân yoluyla buraya iştirak etmiş ve bir süre Yıldırım Bayezîd'in yanında gözükmüştür. Yıldırım Bayezîd buna çok şaşırmış ve damadından Bursa'ya dönmesini istemiştir. Buna benzer bir keramet daha önceleri Yıldırım Bayezîd Macaristan fethi esnasında şehrin kalesini açmakta zorlandığı bir esnada vuku bulmuştu. Şeyhin mânevî bir işaretiyle fetih kolaylaşmış, padişah bunda Emir Sultan'ın tesirine inanmıştır. Nitekim bu durum Yenişehirli Yahya'nın *Menâkıb-ı Emir Sultan* adlı çalışmasına da konu olmuştur. Yenişehirli Yahya adı geçen eserinde şöyle demiştir:

> "Yıldırım Bayezîd padişah idi. Bir gün Edirne cânibüne sefer idüb, küffâr-ı hâk-sâr asker-i İslam'a galib olub, müminler dönüb giriye kaçub, padişah-ı İslam gice ile kaçarken gaybdan bir kimesne zahir olub, padişahın sakoguna

127 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 354.

yapışub kande gidersin gayret İslam'ındır giriye dön diyü atının başını girüye döndürüb gâyib olur."[128]

Sonunda padişah mağlup iken galip gelmiş, ganimetle Bursa'ya dönmüştür. Aynı müellif devamla, padişah münadiler çıkarıp, bu şahsı aratmış, neticede bir mağarada bulmuş, karşısına oturtup ganimet malından ona pay vermek istemiştir. Emir Sultan ise; "bunun ehli sizsünüz, biz bunun ehli degülüz" diyerek ganimeti reddetmiştir. Ancak padişahın aşırı ısrarı karşında Emir Sultan "bununla şimdi bir mescit yapınız, adı sizin sevabı bizim olsun" der. Söylenilen bu cami Bursa Ulucami'dir. Yapılacak yeri atından inerek asasıyla gösterip işaret buyuran Emir Sultan'ın bu tavsiyesi padişah tarafından yerine getirilmiş, dolayısıyla bu cami manen ona atfedilmiştir.[129]

Sonuç

Yıldırım Bayezîd ile Emir Sultan arasında cereyan eden olayların anlatımında mübalağa olması ihtimal dâhilindedir. Bilinen bir gerçek varsa o da -en azından Bursa için- her iki şahsiyetin kıymetli olduğudur. Bir diğer ifadeyle birisi devleti idare eden madde âleminde muktedir hükümdar, diğeri mâna âleminde müessir bir şeyhtir. Her ikisi de bir bütünün mütemmim cüzleri olarak halk tarafından derin bir saygıya layık görülmüştür.

Çalışmamızda başat rol üstlenen Emir Sultan'ın yaşadığı Bursa'ya verdiği ruh edebiyatımızın da ilgi alanına girmiş ve Ahmet Hamdi Tanpınar *Beş Şehir* adlı eserinde "Bursa'da Zaman" başlığı altında kendi düşüncelerini paylaşmıştır: "Şimdiye kadar gördüğüm şehirler içinde Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başka şehir hatırlamıyorum." Tanpınar, Evliya Çelebi'nin "rûhâniyetli bir şehir" sözünü hatırlatarak Emir Sultan'ı anmıştır. Bu zat her yıl bahar mevsiminde büyük halk kitlesinin toplandığını ve "Erguvan Bayramı" yaptıklarını söyleyerek, "ben Emir Sultan'ın bu

128 Yenişehirli Yahya, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Bölümü, Nr: 4564, 60a-62b.
129 Yenişehirli Yahya, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, 60a-62b.

rolünü çok seviyorum. Çünkü bizim iklimde gülden sonra bayramı yapılacak bir çiçek varsa o da erguvandır" tespitinde bulunmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar adı geçen eserinde, "XV. asrın halk muhayyilesine en çok mal olmuş kişisi olan ve özellikle Bursa'nın dinî ve tasavvufî hayatına çok önemli katkılar yapan, dinin doğru yaşanmasını sağlayan, Kur'ân ve Sünnet adabını halka öğreten, gönüllere imanın yerleşmesine vesile olan, ilmi, irfanı ve hayatıyla insanlara en güzel örneği sunan büyük Allah dostlarından birisi Emir Sultan Hazretleridir" ifadesine yer vermiştir.

Nezihe Araz da, *Anadolu Evliyaları* adlı eserinin Emir Sultan kısmında "Yeşil Bursa deyince benim aklıma hemen Emir Sultan gelir" diyerek şunları söylemiştir: "Ben o eski ihtişamlı günleri doğrusu yana yakıla istedim. Ancak bir defa görebilmek için çok şey verebileceğim bir mesele vardı: Erguvan Bayramı! Bu bayram yılda bir defa Emir Sultan dervişleri tarafından kutlanırmış. Neymiş bu Erguvan Bayramının aslı? Bilene pek rasgelmedim. Ama insana adı bile güzel geliyor."

Şinasi Çoruh, Emir Sultan'ın halk arasındaki başka bir rolüne değinmiş duygulu, yeminsiz alışverişleri, dürüst davranış ve ölçülü konuşmalarıyla adeta denge adamı olan Emir Sultan dervişlerinin bu durumunun "Sakın sen Emir Sultan dervişi olmayasın" şeklinde vücut bulduğunu sözlerine eklemiştir.

Günümüz akademisyenlerinden Mustafa Kara, *Bursa'da Dini Kültür* adlı çalışmasında, Hüseyin Algül'ün bahse konu bayramın sosyo-kültürel katkısından hareketle, Erguvan şenliğinin her meslek ve her katmandan insanları bir araya getirdiğini, seyahatle dinlenmeyi sağladığını, ahalinin ortak bir gayede kaynaşmasını temin ettiğini, gezip görerek tecrübe edinmeyi ve yeni insanlarla tanışmaya vesile olduğunu ve biraz da hafta boyunca meşrû olarak eğlenmeye imkân tanıdığını nakletmiştir.

Zamanımızda da devam ettiği haliyle evliliğe adım atanlar kendi evlerine gitmeden önce Emir Sultan Makamını ziyaret etmekte, mutluluk temennisinde bulunmakta, onun tavassut ve himmetini

talep etmektedir. Sünnet olacak çocuklar din, devlet ve ebeveynine hayırlı olsun diyerek buradan geçirilir, adaklar burada adanır, kurbanlar burada kesilir. Çocuğu olmayan çiftler Allah katında duâsı makbul bu zat ile Allah'a yalvarır, eğer doğan çocuk erkek olursa adını "Emir" koyarlar. Hacca gitmek isteyen Müslümanlar, askere gitmek isteyen gençler sağ-salimen evlerine geri dönmek üzere burayı ziyaret ederler. Yine sınava girecek öğrenciler, eşiyle geçimsiz hanımlar bedensel ve ruhsal hastalığına şifa arayan kişiler burayı ziyaret ederek onun tevessülüyle Allah'a yalvarırlar. Netice itibariyle; Kara'nın ifadesiyle, "Beş yüz seneden beri bizden biri olan Emir Sultan" halkın muhayyilesinde, dinî ve kültürel kodlarında, daha da önemlisi halkın sosyal yaşantısında hak eden yerini muhafaza etmektedir. El'an dahi türbelerinin konumu itibariyle şehrin yükseklerine konuşlandırılmış Yıldırım Bayezîd ile Emir Sultan Bursa'nın manevî hamiliğine ev sahipliği yapmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa. *Kısas-ı Enbiya*. Haz. Mahir İz. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları. I-VI, 1985.

Akbulut, Rüknettin. *Emir Sultan*. Bursa: Hâkimiyet Matbaası, 1962.

Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: Cem Yayınevi, 1995.

Akkoç, Alim Baki. *Padişah Kıssaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.

Akgündüz, Ahmet. *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*. İstanbul: OSAV Yayınları, 2009.

Algül, Hüseyin-Azamat, Nihat. "Emir Sultan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11: 146-148. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Ay, Resül. *Anadolu'da Derviş ve Toplum*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 4. Baskı, 2014.

Araz, Nezihe. *Anadolu Evliyaları*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1966.

Aşıkpaşazâde. *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. Haz. Hüseyin Nihal Atsız. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017.

Atlansoy, Kadir. *Bursa Şairleri*. Bursa: Asa Kitabevi, 1998.

Ayverdi, Samiha. *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. 4. Baskı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1999.

Baldırzâde Selîsi Şeyh Mehmed. *Ravza-ı Evliya*. Orhan Kitaplığı. 1018/1: vr. 4b. BEEK.

Baldırzâde Selîsi Şeyh Mehmed. *Ravza-i Evliya*. Haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever. Bursa: Arasta Yayınları, 2000.

Banarlı, Nihat Sami. *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*. 4. Baskı. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2008.

Bardakçı, Mehmet Necmeddin. *Sosyo-Kültürel Hayatta Tasavvuf*. Isparta: Fakülte Yayınevi, 2000.

Barkan, Ömer Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi* 2 (1942): 279-387.

Bayer, Ahmet. *Emir Sultan Hayatı ve Menkıbeleri*. Bursa: Sultan Kitabevi, 1995.

Baysun, Cavid. "Emir Sultan". *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1949.

Bursevî, İsmail Hakkı. *Tuhfe-i Hasekiye*. H. Hüsnü Paşa, 809: 883-884-888-889. Süleymaniye Kütüphanesi.

Cezzâr, Mustafa. *Mufassal Osmanlı Tarihi*. c. I-IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010.

Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

Çetin, Mehmet Can. *Nefs-i Karadona Nam-ı Diğer Bozüyük (Cami ve Türbeler)*. İstanbul: Tunç Yayıncılık, 2018.

Çoruh, Şinasi. *Emir Sultan*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1972.

Dahlan, Ahmed b. Zeyni. *ed-Devletü'l- Osmaniyye mine'l- kitâbi'l-futûhâti'l- islâmiyye*. İstanbul: Hakikat Kitabevi, 1990.

Danişmed, İsmail Hami. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. 5 Cilt. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.

Demirci, Mehmet. *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar*. İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2005.

Ekinci, Yusuf. *Ahîlik*, 3. Baskı. Ankara: Sistem Yayınevi, 1991.

Erk, Hasan Basri. *Meşhur Türk Hukukçuları*. İstanbul: 1964.

Evliya Çelebi. *Seyahatname*. Sad. Zuhuri Danışman. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınları, 1314.

Garnett, Lucy Mary Jane. *Osmanlı Toplumunda Dervişler ve Abdâllar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

Gökdoğan, Melek Dosay. Demir, Remzi. Unat, Yavuz. *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2012.

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Melâmîlik ve Melâmîler*. İstanbul: Milenyum Yayınları (Tıpkıbasım), 2011.

Gündüz, İrfan. *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1989.

Hoca Sadeddin Efendi. *Tâcü't- Tevârih*. 2 Cilt. İstanbul: Tabhâne-i Âmire, 1279.

İnalcık, Halil. *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2016.

İnalcık, Halil. "Bayezîd I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5: 231-234. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

İnalcık, Halil. "Orhan". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 33: 375-386. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Kabaklı, Ahmet. *Tasavvuf Tarîkat Edebiyat*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 3. Baskı, 2015.

Kara, Mustafa. *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarîkatlar*. İstanbul: Sır Yayıncılık, 2004.

Kara, Mustafa. *Bursa'da Tarîkatlar ve Tekkeler*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediye Yayınları, 2012.

Kara, Mustafa. *Eşrefoğlu Rûmî*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Kara, Mustafa. *Bursa'da Dini Kültür*. Bursa: Emin Yayınları, 2011.

Kara, Mustafa. *Din Hayat Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.

Kılıç, Mahmud Erol. *Anadolu'nun Ruhu*. İstanbul: Sûfî Yayıncılık, 2013.

Knysh, Alexander. *Tasavvuf Tarihi*. Trc. İhsan Durdu, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2008.

Komisyon. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.

Komisyon. İslam Âlimleri Ansiklopedisi. 1: 18. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, ts.

Köprülü, Mehmed Fuad. *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

Köprülü, Mehmed Fuad. *Anadolu'da İslamiyet*. Haz. Metin Ergun. 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

Köprülü, Mehmed Fuad. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. İstanbul: Alfa-Tarih, 2016.

Mehmed Neşri. *Kitab-ı Cihannumâ*. Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

Mehmed Şemseddin. *Bursa Dergâhları, Yâdigârı Şemsî I-II*. Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yayınları, 1997.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Kalenderîler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Menâkıbnâmeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı Sûfîliğine Bakışlar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Geyikli Baba". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14: 45-47. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Oruç Beğ. *Tevârih-i Âl-i Osman*. Nşr. Franz Babinger, Hannover: Şark Kütüphanesi, 1925.

Öcalan, Hasan Basri. *Bursa'da Tasavvuf Kültürü (XVII. Yüzyıl)*. Bursa: Gaye Kitabevi, 2000.

Öngören, Reşat. *Osmanlılarda Tasavvuf, Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ XVII. Yüzyıl*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.

Öngören, Reşat. "Osmanlı Türkiyesi'nde Tarîkatlar", *Türkiye'de Tarîkatlar Tarih ve Kültür*. Ed. Semih Ceyhan. 55-94. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2015.

Öztuna, Yılmaz. *Türk Tarihinden Yapraklar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989.

Öztürk, Özkan. *Siyaset ve Tasavvuf: Osmanlı Siyasî* Düşüncesinde Tasavvufun Tezahürleri. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Tasavvufun Ruhu ve Tarîkatler*. İstanbul: Sidre Yayıncılık, 1988.

Ricaut, Paul. *Osmanlı İmparatorluğunun Halihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2012.

Solakzâde, Mehmed Hemdemi. *Solakzâde Tarihi*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1297.

Şahin, Haşim. "Anadolu'yu Mayalayan Kurucu Babalar". *Derin Tarih*. 16-27, Özel Sayı 7 İstanbul: 2016.

Şahin, Haşim. "Osmanlı Devletinin Kuruluş Devrinde Adı Geçen Önemli Bir Derviş: Geyikli Baba". *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi*. 787-800. Ankara: Tüksev Yayınları, 2002.

Şapolyo, Enver Behnan. *Mezhepler ve Tarîkatlar Tarihi*. İstanbul: Milenyum Yayınları, 2013.

Şeker, Mehmet. *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.

Şeker, Mehmet Fatih. *Osmanlı Entelektüel Geleneği*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Tanman, Mehmet Baha. "Edebâlî Zaviyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 394-395. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Tanman, Mehmet Baha. "Geyikli Baba Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14: 47-49. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1996.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989.

Türer, Osman. "Osmanlı Anadolu'sundaki Tarîkatların Genel Dağılımı". *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfîler*. Haz. Ahmet Yaşar Ocak. 207-247. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Büyük Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982.

Ünal, Tahsin. *Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi*. Ankara: Nur Yayınları, 1975.

Yenişehirli Yahya. *Menâkıb-ı Emir Sultan*. Hacı Mahmud Bölümü, 4564: 60a-62b. Süleymaniye Kütüphanesi.

Yılmaz, Muammer. *Osmanlı'nın Mânevî Mimarları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

Yinanç, Mükrimin Halil. "Bayezîd I", *İslam Ansiklopedisi*. 2: 369-392. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1949.